

Det Femte Capitel

Om de gamle Danskes Religion, Kongelige Regiment og Lands-Love.

Forfædrenes Afguderie, Offringer og adskillig Slags Overtroe kand udførligen læses i Hr. Trogili. Arnkiels Cimbrische Heiden-Religion, saa og fleere hidhenhørende Observationer i Hr. Keislers, Mallets, Eccards, Dalins, Schützes og Cleffels Skrifter, grundede fornemmeligen *paa Edda Island. Snorro Strulesen, Saxo Grammatic.* Hvad jeg her saa korteligen vil anføre, er dette, at i den Upsalske Tempel stod, efter Adami Bremensis Beretning, Thor, som den ældste og mægtigste Afguds-Billede midt imellem Othin og Freja. Thor, af hvilken Torsdag og Toremaanet endnu kaldes, blev ogsaa dyrket under en Tyrs Billede, hvorom Bircherodius har skrevet en gene Tractat, som in Mscript. Forvares paa Universitæts Bibliothek.

(*) Hos Sachserne kaldtes han Thor, Tur og Stier, item Thunner og Doinner, da man malede ham ligesom Jupiter, med en Torden-Straale. Eccard orig. German. P. 400 seqv.

Om Wodan eller Othin, som Onsdag bærer Navnet af, er meldet i foregaaende, at han har været en viis og mægtig Anfører for et Folk, som sildigere kom ind i Norden, og efter sin Død blev tillagt Guddommelig Ære. Hans Hustrue Frea, Frigga, Fricca, Freya, som gav Fredagen Navn, blev holdt for Freds og Kierligheds Gudinde, ligesom det Ord Frue item frie og Frierie meenes at have sin Oprindelse deraf. At den Samling af Stierner, som siden er kaldet Mariæ Rok forud efter hende, hedde Frigerock, beretter Hr. Eccard in origin. Germ. P. 399 sigende at Marefechallus har fundet dette i et gammelt Mscript. (*)

(*) Foruden disse dyrkede man og her til Lands Mitothin, Boe, Balder, Froe Difa. Herta og fleere indbildte divinitæter, som knap fortiente at nævnes. Colunt & deos ex hominibus factos, qvos pro ingentibus factis, immortalitate donant, ficut in vita S. Anscharii legitur, Regem Henricum (Ericum) fecisse Adam Bremens cap. 233.

Disse nordiske Hovet-Afguder maatte ved navn afsiges, naar nogen, i de første Christendoms-Tider, blev døbt i de Lande, hvor dette Afguderie havde haft Sted, nemlig hos Sachserne, saavelsom i Danmark, Sverrig og Norge. Ferdinandsus á Fürstenberg, som vidner herom. Ec forsacho allun diaboles wercum und wordum, Thunaer ende Vuodan end Saxu Ote, ende allen them unholdum, the hira genotas fint & c.

Jeg forsager alle Dievelens Gierninger og Ord, Tuner og Wodan, og de Sachsers Othin og alle onde Aander, som ere deelagtige med dem. Den gamle Afguds-Tempel til Upsaj i Sverrig, hvor disse trende Afguders Billeder indtil Christendommens Tid, bleve dyrkede, skal have været meget prægtig og kostbar, men Guld staferet. Hr. T. Arnkiel giver os i sin Cimbriske Heiden-Religion cap. X. §. I. en dobbelt Aftegning, den eene, som forestiller Thor, midt imellem Othin, paa den høyre og Frigga paa den venstre Haand; den anden som setter dem over hverandre, i en perpendicular Linie. Hvilket rettest er, kan jeg ikke sige: Men hvad jeg meest tvivler paa, er at vore vel oplyste Venner de Svenske, nu omstunder lystes veed, eller biefalde dette, at Schefferus de Antiqv. Verisqve Regni Sveciæ insignivus cap. XII. Udledes de trende Croner i de Svenske Vaaben, fra bemeldte trende cronede Afguds-Billeder. Citante Trog. Arnkiel I. c. pag 369. i Anmærkningerne.

Afskyeligt Menniske Offer. Kand man ikke paa Dithmari Mersburgensis Ord, i chron. Lib. I p. 12. om en Sag, som vore egne Skribentere ellers ikke anføre, da haver ingen Afguds-Fest og Offer-Tieneste været høytideligere, men tillige ingen afskyeligere, end den som blev holdt ved Lejre i Siælland, hvor man hvert niende Aar i Januario, slagtede som Thors Offer, ni og halvfemtesindstive Mennisker, og tillige det samme Tal af Heste, Hunde og Haner, hvilket Dudo St. Qvintin ogsaa siger om Normannerne i Frankrig. Da dette skeede i Januario, paa hvilken Tid aarligen indfaldt den hedenske Jule-Fest, om hvis Oprindelse kand læses Hr. Wadskiærs og fleeres Meeninger den Poetiske Skueplads p. 112, saa haver hin Oftring paa samme Tid hvert niende Aar, maaskee været ligesom et Slags Jubilæum frem for andre aarlige Juule-Fester. Om den ellers lidet bekiendte Gudinde Herta hendes Dyrkelse sammesteds i en Dal, som deraf skal beholde sit Navn, handler Hr. Doct Anchersen i det ved anden Anledning ofte citerede Skrift de Hertha Dea, grundende sig fornemmeligen paa Cornelii Taciti Ord: germ. Cap. 40 som giver ham Anledning til en lærd og vidtløftig Digression.

Begreb om Himlen og Helvede. Sielens Udødelighed troede vore Forfædre gandskevist, efter mange Vidnesbyrd; Den Islandske Edda siger P. I. Fab. 3. ”Gud skabte Mennesket, og gav ham en Siæl, som stedse skulle leve og aldrig undergaae, endskiønt Legemet forraadner og forbrændes til Støv og Aske. ” Om Himlen hedder det sammesteds Fab. 15, ”Mod Sonden er en herlig Stad, klarere end Solen, kaldet Gimle, den bliver bestaaende, naar Himmel og Jord forgaae: der skulle de Fromme og Retfærdige boe evindeligen. Fab. 49. Det er best at blive i Gimle, og der at faae allehaande god Drik, i den Sahl, som ligger paa Vellystens Bierge, kaldet Snidri, opbyggt af purt Guld ec. Om Helvede hedder det Fab. 49. I Nastrend er en stor men ond Boelig: dens Dør vender mod Norden og er skiult med Slinger, hvilke have deres Hoveder inden for, og udspyde lutter Forgift, saa at der flyde Strømme af Forgift, hvilke Meenedere og Mordere maa vade igiennem. ” Loke var i de Gamles Lærdom, Guds Fiende eller Dievelen, som kom alt Ont af Sted. Hans Børn var en Ulv, en Slange og Døden kaldet Hela. Loke blev af Thor indsluttet i en Hule, hvor han foraarsagede Jord-Skiælv, naar han af Arrighed ikke kunde styre sig. Det er mærkeligt, at vore Forfædre statuerede, efter Døden en ufuldkommen Salighed i Walhalla, hvor man endnu holdt Feldt-Slag, blev dræbt, ja huget i Stykker, dog samme Dag fik til Live igien, sad til Bords med Othin, aad Flesk og drak stærkt Øll: saa og et ufuldkommen Helvede i Nisselheim, hvor Lidelsen bestod meest i Mangel af det Gode, ligesom Alting der saae bedrøvelig og ilde ud; thi den der herskende Gudinde Hela, af hvilken Helvede, Helfot, Helhest bærer Navn, havde et Pallads som var Angst, et Bord, som var Hunger, Opvartere, som kaldes Længsel og Langsomhed, en Seng Umagelighed ec. Men efter denne Verdens Ende, naar Kiæmperne forgiæves havde bestormet Himlen, og Guderne havde hævnnet sig paa alle deres Fiender, saa ventede man Ragnarocke eller Gudernes Tusmørke, den yderste Dom over alle Menniskers gode eller onde Gierninger, og derpaa en uforanderlig Tilstand, for de Onde i et andet Helvede, kaldet Nastrond, og for de Gode i en bedre Himmel, kaldet Gimle.

Veyen til Heltenes første Himmel eller Walhalla, kaldtes Bifrost og derved forstodes Regnbuen, som man ansaae for en Broe, der gjorde Sammenhæng imellem Himmel og Jord (*) men denne Broe kunde ikke betrædes af nogen anden end dem, som døde en voldsom Død. Trelle, gemeene Siæle ja ogsaa alle Qvindes-Personer fandt ikke Sted i Walhalla, uden saa vidt der vare nogle smukke Jomfruer, under Navn af Walkyriur, hvis Forretning var at skiænke for Heltene Øll, Miød og Gede-Melk, saasom deres Drikke, da Viin var alene Othin eller andre Guder forbeholden. Ville

en Hustrue med sin Mand til Heltenes Himmel, da maatte hun strax følge ham ved en voldsom Død, efter Joh. Georg Keislers Anmerkning i hans Antiquit. Septentr. Selectis pag. 147 og 372.

(*) Noget nær samme Begreb have Mahomedanerne om en Broe fra Jorden til Himmelen, denne, sige de, er udstrakt over Helvedes Ild, og paa den kunne de Uretfærdige ikke komme til Ende, thi de som af dem ere forurettede, møde dem og gjøre Indsigelse. M. Chardin som beretter dette i sin Voyage en Perse T. VII. P. 5 siger at denne Overtroe overtaler mangen Voldsmand til at søge Forsoning og at gjøre Erstattelse hos dem han haver fornærmet, hvilket er kommet Autor selv til Fordeel, da man har gjort ham en Compliment som havde Hensigt til at lade den Skyldige slippe over Broen kaldet i Persien Poul Serrho. Gid den Sandhed, som skimtes under saadanne Fabler, maatte virke noget deslige hos dem, som rose sig af bedre Oplysning.

Om Trelles aller andre slette Folkes Udelukkelse af Othins Himmel, taler den Helt Biarko hos Saxon Gramm. Lib. II. saaledes:

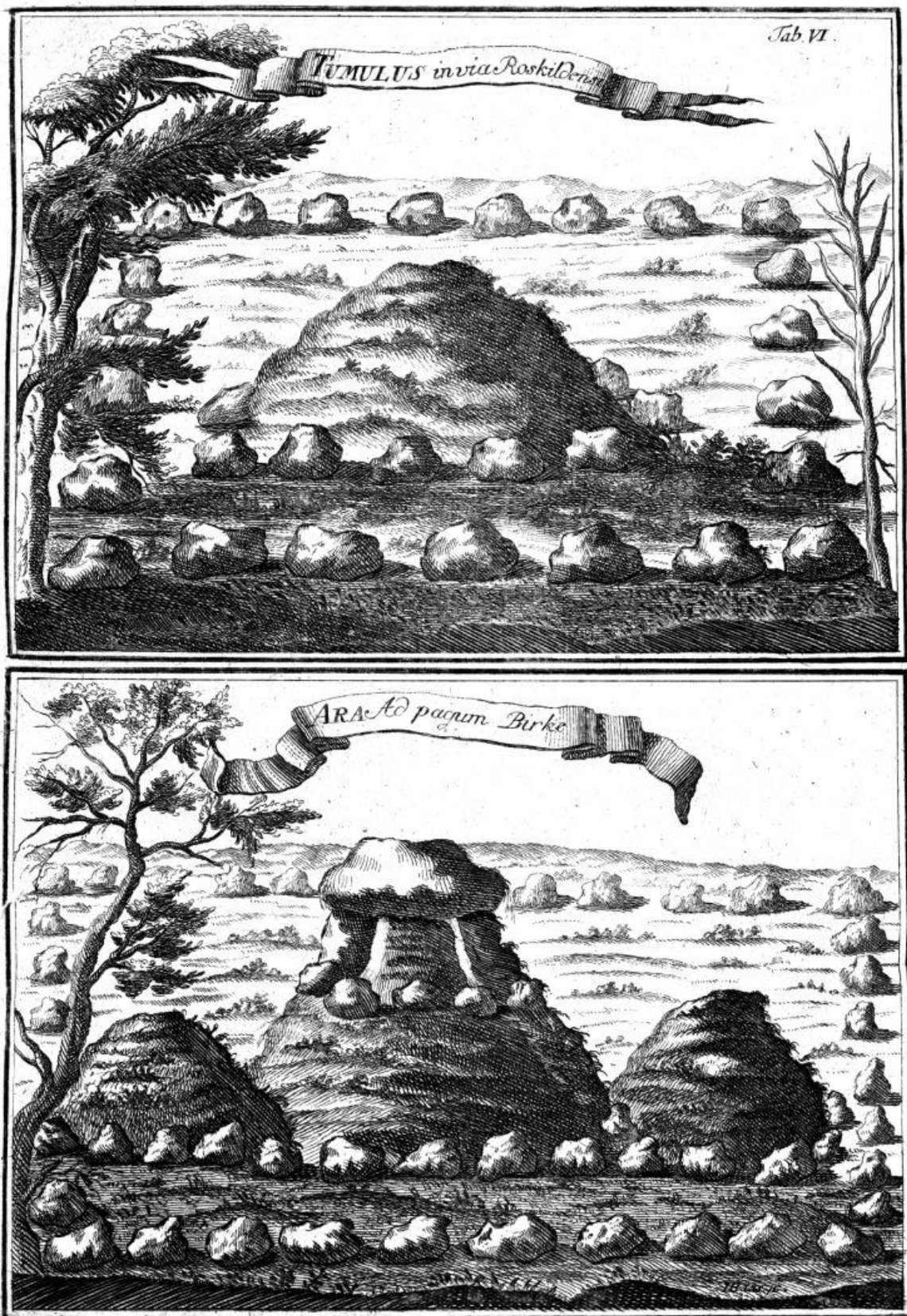
Non humile obscurumqve genus, non funera plebis
Pluto rapit vilesqve animas, fed fata potentum
Implicat, & Claris complet Phlegetonta figuris.

Een saa martialsk Religion maatte vel opfylde Hierterne med den allerdaarligste Ambitiom, og særdeles med en mageløs Frekthed i at traadse Døden. Dette har Lucanus uden Tvivl ved Rygtet om Nordiske Folkes Adfærd, forestillet Lib. I. saaledes:

--- ceret errore fuo, qvos ille timorum
Maximus haud urget Lethi metus, inde ruendi
In ferrum mens prona viris animæqve capaces
Mortis, & ignavum wst redituræ parccre vitæ.

Angaaende denne Religions-Ørelse eller den synlige Guds-Tieneste, da haves ikke Efterretning om meget andet, end at man anstillede disse Afguds-Offringer, om hvilke tilforne er meldet, og at man holt saadanne Gilder eller Drikke-Laug, i hvilke saavel Gudernes som Heltenes Skaaler bleve drukne.

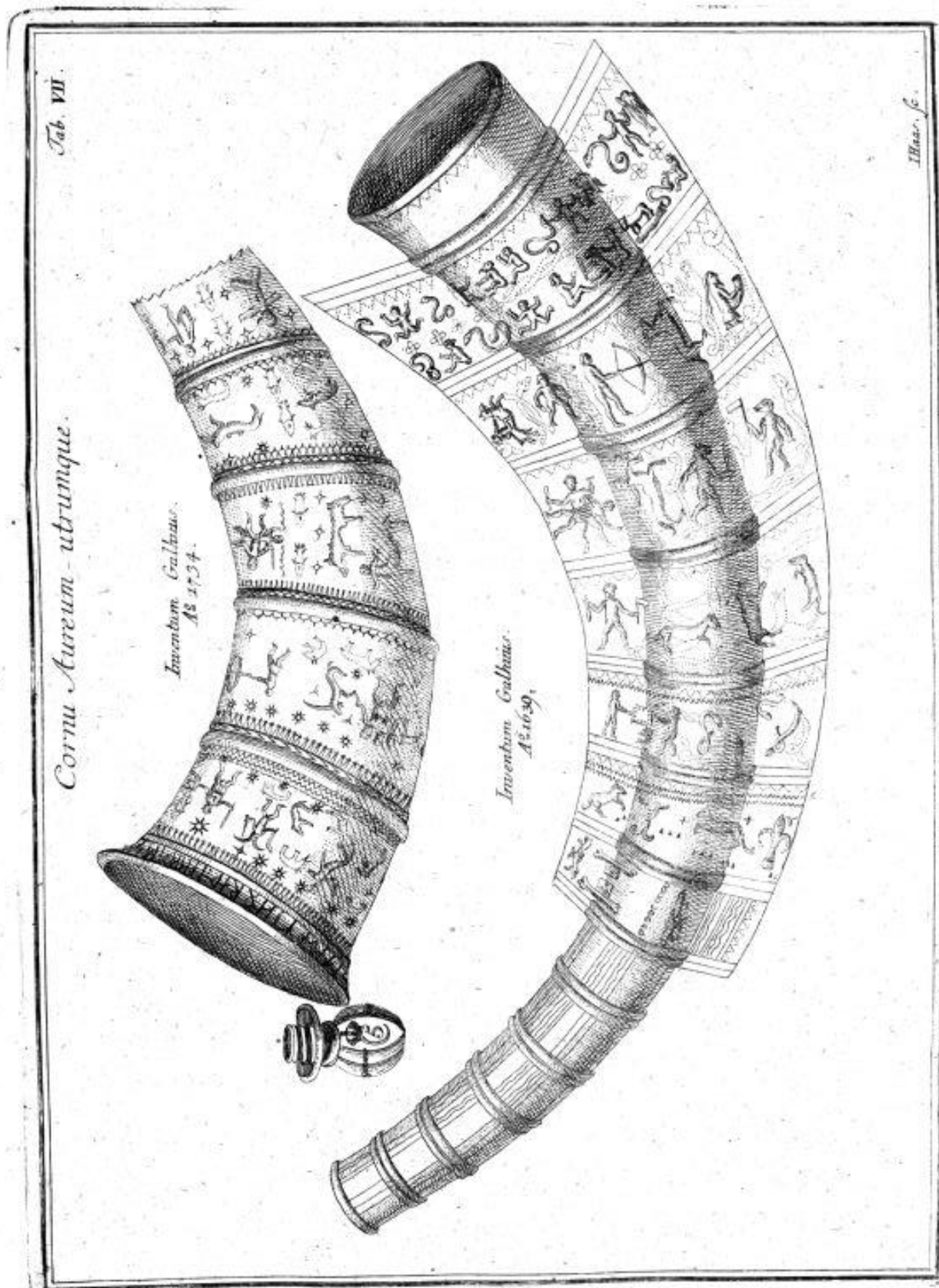
Templer eller Forsamlings-Stæder. Kirken eller Forsamlings-Stedet var en Lund, en liden Skoug, og der i et Altere, af hugne Steene, nemlig en stor og fladagtig, hvilende gemeenligen paa 3 noget mindre, ligesom vi endnu finde næsten paa alle store Marke, det man i andre Lande anseer for store Rariteter, nemlig mange Hedenske Altere, eller Offer-Høye, saavelsom Grav-Høye, omgivne med en eller fleere Rader af lige saadanne Kampe-Stene, som have gjort Tieneste for Stole at sidde paa. Nogle faa Steder, særdeles ved Birke her i Siælland, findes dobbelte Steen-Rader, saa og trende Offer-Høye hos hverandre, hvilke Wormuius i sine Monum. Dan. Pag. 8. forestiller oh meener, at man der haver offret til alle 3 Hoved-Guder i Samfund. Grav-Høyene, om hvilke siden skal meldes, ere ikke let at skille fra Offer-Høyene, undtagen derved, at disse sidste have under neden, en Hule, som Blodets meenes at have løbet i, saavidt det ikke enten blev drukker eller stænket paa Almuen. Saa setter og J. G. Keisler Alternes Kiende-Tegn i den øverste Steens fladere og jevnere Side, hvilket jeg lader staae derhen, ligesom ogsaa dette, at man her til Lands skulle have haft nogle tillukte Templer, eller Afguds-Huse.

Denne er O. Wormii Meening, in Monum Dan. Cap. 3. p. 4. hvor han beraaber sig paa Othins navnkundige og kostbare Tempel til Upsal i Sverrig, saa og paa nogle fleere i Norge, ja endog paa Island, slutende deraf, at samme ligeledes maae have været her, skjønt deres Hukommelse ved Christendommen, er undergaaet. Men af Lunde eller Løv-Saler, have været mange og blandt dem allerlængst bekiendt Thorsløv i Aalborg-Stift, som længe blev respecteret, men dog endelig omhugget af Bønderne, i det store Oprør under Kong Christopher af Bayern An. 1441 da ellers den mindste Green af en saadan Offer-Lund, blev holte for en Helligdom.

De tvende Cimberske Guld-Horn. Førrend jeg forlader denne Materie, om de gamle danskes Religion og Guds-Dyrkelse, synes det ikke være af Veyen, at erindre noget lidet, om de tvende Ældgamle, og i gandske Norden maaskee mageløse Levninger, som i det mindste efter min Mening, have nogen Hensigt til den hedenske Religion, at jeg ey skal tale om adskillige andre Ting, Alderdommen angaaende, som nogenledes kunde sluttet der af. Her ved meener jeg de tvende kostbare og vist nok Ældgamle Guldhorn, begge fundne ved den Landsbye Galhuus, under Skakkenborg Grevskab, imellem Ribe og Tønder, begge bestaaende af der fineste Guld, begge beprydede med en Mængde Billeder, og begge nu forvarte paa det Kongelige Kunst-Kammer her i Kiøbenhavn, hvis antiquariske Classe haver intet rarere at fremvise. I den henseende vil jeg her forestille dem med Ord og Afteigninger, særdeles det sidst fundne Guldhorn som endnu ikke er blevet ret sønderlig bekiendt. Det første Guldhorn blev Anno 1639 fundet ved bemeldte Landsbye Galhuus; af en Bonde-Pige, navnlig Karen Svends Daatter, som stødte sin Fod paa Hornets oprakte spidse Ende, hvilken hun ansaae for en Træe-Roed, rev den op og fandt der i en vigtig Skat. Længden er fem Quarteer, Tykkelsen, i den store Ende, næsten en halv Alen og Guldet saa fiint, at da Kong Christian V. lod giøre en Knap-Skrue paa den Spidse Ende, fandtes intet Guld saa fiint, som fuldkommelig holt Prøve dermed.

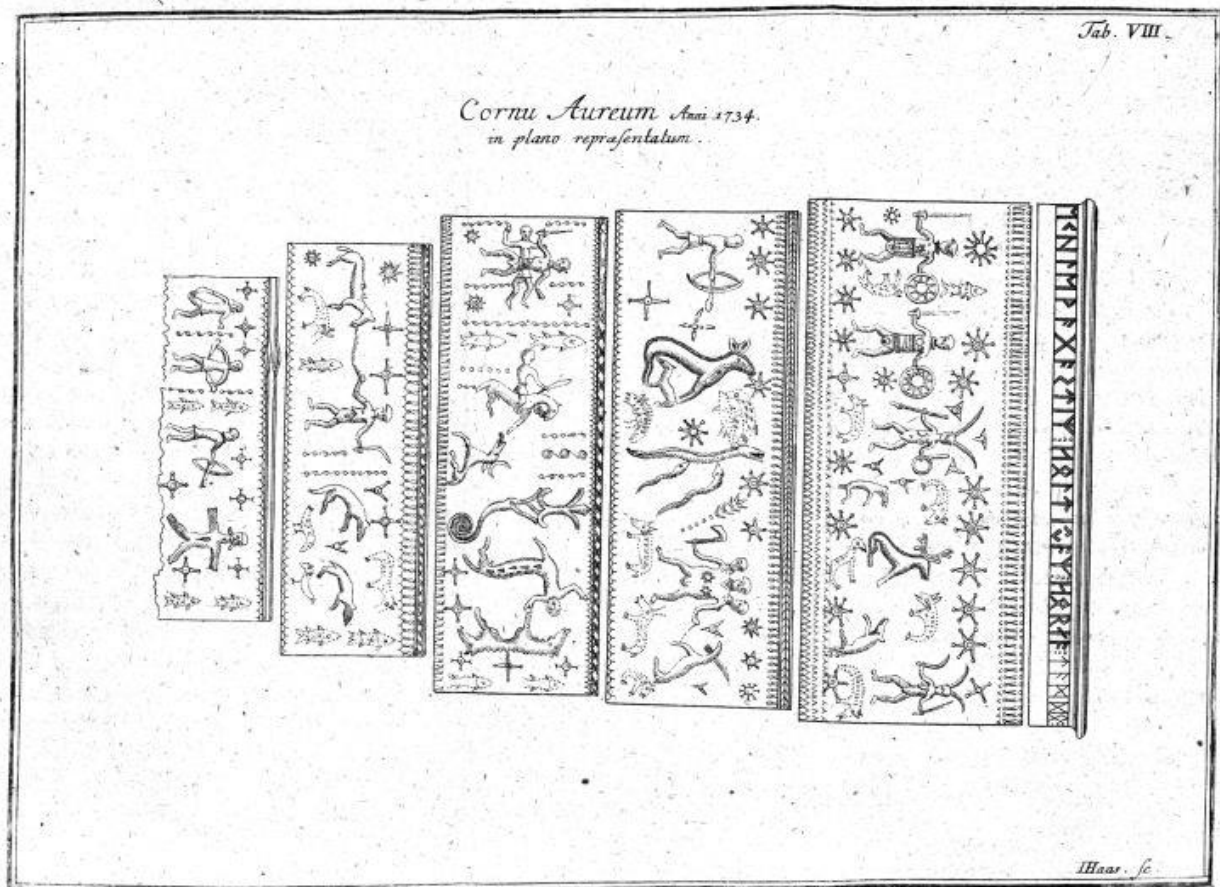
Figurerne Betydning. Det andet Horn er fundet i vore Tider, nemlig 1734 af en Huusmand navnlig Erik Larsen i Galhuus, som gravede Leer, omtrent 25 Trin fra det Sted, hvor det forrige Horn var fundet, 95 Aar tilforne; han var ligesaa lykkelig, som hiin Pige, i at opdage med Spaden et Guldhorn, noget nær af samme Egenskab, som der forrige, efter Vægt 7 Pund purt Guld. Han leverede det til sin Jord-Drot Hr. Greve Schack, og denne igien til Hans Kongelige Mayestæt, Høysalig Kong Christian VI. Hvilken det, saasom Dannefæ, tilkom efter Loven, og Bonden fik derfor en anseelig Penge-Sum. Forskiellen paa disse tvende Horn er denne, at det sidste viser en slags Opskrift, skjønt hidindtil ulæselig, og haver 6 Ringe eller runde Afdeelninger, opfyldte med Figurer imellem en hver, hvorimod det første Horn haver ingen Bogstaver, men syn Afdeeler, og der imellem dels samme Slags, dels andre Figurer eller Billeder, forestillende Mennisker med Flitzbuer og andre Vaaben, item Dyr, Slinger, Stierne og adskillige smaa Prydelser: For at giette sig til Betydningen af disse Ting, saa vidt de sees paa det første fundne Guldhorn, have adskillige Lærde Mænd i forrige Seculo, brudt deres Hoveder, og derom skrevet særdeles Afhandlinger, nemlig P. Egardus, E. Randulf P. Winstrup F. Licetus, O. Wormius T. Arnkiel, J. Sorterup, C. Dippel. Den sidste, saasom en formeent Guldsmager, udleder Hornets Herkomst fra Ægypten, og udgiver Figurerne for saadanne Hieroglyphiske Tegn, som skulle indeholde den Alchymistiske Proces i at giøre Guld; Andre ansaae Hornet for en Slags Almanak eller Primstav, paa hvilken findes nogle ikke ulige Billeder. Men de fleeste ansee det for et Helligdoms-Horn, brugt ved den hedenske Offer-Tieneste, hvor Gudernes Minde blev drukket, samt Offer-Qvægets eller Menniskenes Blod udøst af Horn, saasom de da, og længe efter, sædvanlige Drikke-Kar. Det som blandt andet giør denne sidste Meening, om Hornets Religiøse Brug aqntageligt,

efter mine ellers uforgribelige Tanker, er dette, at paa begge Horn sees Figuren af en Qvindes-Person, som holder en Kniv i Haanden, og haver et andet nøgent Menniskes Legeme liggende for sig, med opskaaren Bug, for at tage Indvoldene ud, og derefter at indrette sine Spaadomme (*) følgelig bestyrkes ogsaa ved disse rare Horn, det som tilforn blev anført, om et høyst afskyeligt Menniske-Offet. Dette er formodentlig holdet, ikke alene ved Leire i Siælland, men ogsaa ved Galhuus i Jylland, og ellers andensteds, men aller høytideligst i Kongers og Høvdingers Overværelse der, hvor saadanne kostbare Guldhorn ere fundne, efter at Vandfloden, som sidst bemeldt Sted ofte haver været underkastet, kand have oversvømmet de til Helligdommen henhørende Redskaber: Hvad jeg endnu7 ønskede at kunde føye her til, var en Oplysning om Indholden af den korte Paaskrift, som det sidst fundne Horn haver forud, i sin øverste Rand.

(*) Just saaledes som Strabo Lib. VII. Beskriver de cimbriske Prestinder: Eorum uxoribus in militandi focietate conjunctis, confequentes non nullæ divinationis peritæ facerdoes adhærebant, quibus canus capillus erat, alba vestis lintea - - - Aliæ disfecto ventre, ex intestinis victoriam, interpretabantur.

Skriften ulæselig. Længe nok, men gandske forgieves, haver jeg pønset herpaa, og afskrevet Charaktererne, for at udfinde deres Lige, i de adskillige alphabetiske Tabeller, som vor største Antiquarius Doct. O. Worm forestiller i sin Danica Litteratura Antiquissima fra pag. 49 til 61 der finder jeg nu vel nogle Rune Bogstaver, saasom J. L. M. R. svarende til de Bogstaver paa Hornet, men midt imellem disse, sees andre gandske fremmede fra vore nordiske Runer, være sig, at disse ere blandede med de Britanniske eller Spanske Runer, som ligner vore Gothiske, formedelst de stive og kantede Stræger, men ere dog for den største Deel gandske adskillige fra dem. Da jeg erindrede mig at Justitz-Raad J. R. Pauli 1735 eller næste Aar efter at det sidste Guldhorn var fundet, udgav dets Aftryk skaaret i Træ, tilligemed nogen Beskrivelse, søgte jeg hos ham den Indsigt mig fattedes, Opskriften angaaende. Jeg fandt ikke det mindste derom, men vel noget om Billederne, saa vidt ham synes at samme kunde have Hensigt til visse Fabler i Edda Islandica. Religionen angaaende, hvilket saavidt kunde bestyrke forbemeldte Meening, om begge Horns Brug ved den Afgudiske Offer-Tieneste. Den bedste Nytte, som velbemendte Hr. Paulli haver gjort med sit Skrift, er denne, at han i Træ-Snit forestiller alle Ringe eller Afdeelninger paa Hornets Sider in plano, eller saaledes at hver Figur tydeligen og tillige kand sees uden Formindskelse mod den smale Ende, og disse Aftegninger meddeles i hosføyede Kaaber-Stykke, til nøyere Eftergrandskning af dem som finde meere Tid, Lyst og Leylighed hertil. Endnu maa erindres en Tind, angaaende dit sidst fundene Horn, nemlig at samme er ikke saa fuldkommelig vel conserveret som det første, men den spidse Ende tabt og Kiendeligen afbrudt, hvilket Tegningen ogsaa viise, ved de ujevne Kanter i bemelte Ende.

Øvrighed. Angaaende de gamle Danskes Stats-Forfatning, da er det klart at de af Arilds-Tid have levet under et Kongeligt Regiment. Petræi og Lyscandri Opregnelse af mange saa kaldte Dommere, som under dette Navn, skulle have regieret længe for Kongerigets Stiftelse, eller det Kongelige Navns Opkomst, er ligesaa lidet tilforladelig, som Resten af hiin Gullandske Hypothesis. De Romerske Skribenter tillegge Cimbrenne og Teutonerne Konger, nemlig Bojoric, Belesus, og Theutobodus, nogle Navn som de uden Tvivl temmelig have fordreyet efter deres latinske Udtale. Om dette de vandrende Cimbrers Regiment siger Sponerius in Not. Germ. Lib. V. cap. II. §. 4, at man af Plutarco maa slutte, det haver været en ustadig Regiments-Forfatning. Saa synes og den Kongelige Myndighed snarere at have bestaaet i Raadførsel og Anførsel (særlig paa Krigs-Tog, som er Oprindelsen til det Ord Hertug) end i en egentlig Enevolds-Magt og Myndighed. (*)

(*) Auctoritate svadendi magis quam jubendi balebant. Tacitus cap. XI.

Mange Nesse Konger tillige. Naar de Cimbrer og andre Danske betragtes ikke paa Krigs-Tog, men saasom blivende i Landet: da have de af Begyndelsen ikke haft én, men mange Konger tillige, hvis Magt omsider blev foreenet under eet eeneste Kongeligt Scepter, men tilforn bestod kuns i én eller anden Provintz, der dog kaldtes et Kongerige, Rinderige. Saavel der som her i Dannemark, kaldtes disse smaa Herrer med det Navn Fylkes-Konger, som regierede over et Fylke, et Folke-Slag i et vist

District, eller og Nesse-Konger, fordi de gierne adskilte sig ved Landstrækningen fra Refs til Refs, eller fra et Forbjerg, en Odde og Udkant til den anden. (**)

(**) Én af de allersidste saadanne Nesse-Konger her i Dannemark, nemlig Sec. IX. Haver unde Tvivl været Kongen paa Bornholm. Af ham vide vore egne Historie-Skrivere ikke at sige, og han var bleven os gandske ubekiendt, dersom ikke dem af A. Bussæo An 1733 udgivne Periplus Otheri & Wulssani (hvilke tvende Mænd Kong Ælfred i Engelland af curiosite havde udsendt for at skaffe ham Efterretning om Nord- og Øster-Søen) meldede herom p. 18 med følgende Angelsachsiske Ord. Weonadland him Falster, and Sconeg, and thas land eall hyrath to Denemearcan. And thonne Burgendaland væs us on bæcbord, and tha habbat him syls Cyning.

I Jylland skal særdeles have været mange saadanne smaa Konger eller Fyrster, hvis Navne forekomme hos fremmede Skribentere, samt i Kiæmpe-Viserne og gammel Sandsagn, om visse ældgamle Slottes Beboelse, give Anledning til adskillig Historisk Tvivl, indtil den store Kong Gorms Tid, hvilken, saasom Rex catholicus undertvang sig alle de mindre Konger. **Komme under et Scepter.** Paa hans Eksempel beraabte sig den høyhiertede Norske Jomfrue Gyda; thi da Kong Harald Haarfager begierede hende til Ægte, havde hun intet andet paa denne Frier at dadle, end dette, at hans Rige var saa lidet og indskrænket. Hun undrede storligen, at ingen af de Norske Konger indtog og underlagde sig all Norge, saaledes som Kong Gorm den gamle havde gjort i Dannemark, og Kong Erich i Sverrig. Naar Harald gjorde det samme, da ville hun blive hans Hustrue. See Snoro Sturlesens Norske Chrønik pag. 41. Disse de ældste Tidens mange Nesse-Konger er det vel, som have givet Anledning til nogle saadanne Danske Kongers Navne, som forekomme dels i udenlandske Skribenteres Chrøniker, dels i vore egne, saavidt de henhøre til forbemældte Gullandske, og efterdi denne nu omstunder haver tabt sin Credit, særdeles siden Thirmodus Torfæus, af adskillige Islandske Manuscripter, udgav sin Seriem Regum ac Dynastarum Dania, da følges helst den saa kaldte Iislandske hypothesis, og efter den, som dog ogsaa haver nogle, skiønt mindre Vanskeligheder, findes i Saxonis Grammatici nyere danske Oversættelse, trykt Aar 1752 p. 22. en Genealogisk Tabel over de Danske Konger fra Othin, indtil Kong Christophorus III.

Naar hertil føyes de tolv Konger af den høystpriselige Oldenborgske Stamme, saa sees, at Dannemark, fra den Tid af, da man med nogen Vished veed, at der haver været et Kongerige, nemlig omtrent ved Christi Fødsels-Tid, under Kong Skiold, Othins Søn, haver haft 68 regerende Konger, alle ikkuns af tvende Stammer, som er maaske et i andre Lande mageløst Eksempel paa Guds Forsyn.

Kongernes Arve-Ret ældgamel. Ogsaa dette tiener, blandt andet, til kraftigste Beviis paa den Sandhed, at, efter den ældste Rigs-Lov, var Dannemark intet Val- man et Arve-Rige: Saa siger og Knytling Saga cap. 26. Der var en gammel Lov for, at den ældste Konge-Søn skulle være Konge. Denne Lov paastode Rigets ypperste Mænd faldt paa St. Knud, som de og siden fik, men maatte først tage mod hans ældre Broder Harald, hvilken holdtes for eenfoldig og mindre beqvem til Regimentet. Svend Aggonis, vor allerældste Historie-Skriver, stadfæster ogsaa p. 8. 9. og 12 saadan de gamle Danske Kongers Arve-Rettighed, naar han anfører Kong Uffe eller Olaf, saasom den der paastod sig at være den eneste sande Arving til Dannemarks Rige, ikke at tale om det Beviis, der kand tages af Qvinde-Liniens tilstaaede Rettighed, da Kong Svend Estridsen ingen anden Adgang havde til Thronen, end at han var født af en Dansk Prindsesse. Saadan var ogsaa den store Dronning Margaretha hendes Arve-Ret: at jeg ikke skal beraabe mig paa fleere Exempler af de ældre Tider(*)

(*) Imidlertid maatte én af Kongens Børn udvælges og offentlig hylde paa et vist Sted, i hver af de 3 Hovet-Provinzer, som bleve regieret efter deres særdeles Love, nemlig i Jylland skeede det paa Dannerlyng ved Viborg, i Siælland paa Kongestolen ved Leire og i Skaane paa Logebarhøy ved Lund.

Brødre regiere undertiden tillige. Som noget særdeles anmærkes i vore Danske Kongers Historie dette, at undertiden tvende Konge-Sønner have regieret tillige, men deele Regimentet saaledes imellem sig, at den eene har været Konge til Lands, den anden til Vands: See Saxon. Gram. Lib. II. om Kong Roel og Helge, item Lib. VII. Om Kong Frotho og Harald I. I Mynt-Samlingerne findes nogle smaa Bracteater med tvende Kongers Ansigter paa én Side, vendte mod hverandre.

Dannemark intet Lehn af det tydske Rige. At Dannemark fordum skulle have været et Lehn af det Romerske Rige, er en Digt af visse Tydske Publicister, særdeles i det som adskillige ældre Skribentere berette om Dannemarks formeente Indtagelse af Kæyser Henrich med Tilnavn Fugle-Fænger, saasom naar Luitprandus Lib. III. Cap. 5. f. 172 hos Reuberum, siger om ham: *Primus etiam hic Danos subjugavit, fibiqve fevire coëgit, ac per hoc nomen fuun multis nationibus celebre fecit.* Saa og i det følgende cap. 13. fol. 180. *Henrici apud Italos nomem tunc maxime clarebat, qvod Danos, nulli antea subjectos, folus ipse debellaret ac tributarios faceret.* Dette og meget andet af samme Slags behøver her ingen Igiendrivelse, efterdi en Mand, som frem for mig, kand kaldes *Judex competens*; nemlig vor store Publicist, C. L. Scheidius meget grundig og udførligen haver hiemviist bemældte Tydske Staats-Mænd, formedelst tvende Afhandlinger om den Materie, som kunde læses i Act. Societ. Reg. Hafn. Tom. I. & II. under den Opskrift C. L. S. Beviis, at Danmark ikke nogensinde haver været et Lehn af det Tydske Rige. Ved denne Leylighed opdager han ogsaa af adskillige Nederlandske Skribentere, den mærkværdige Antiquitæt, at i Holland, imellem Amsterdam og Uttrect, er et District, som kaldtes Dannemark, uden Tvivl af en Dansk Vandreskare, som der havde nedladt sig, og at Henrici Aucupis Seyr over Dannemark, allerrimeligst kunde forstaaes om de Danske, som boede blandt Friserne, hvilket alt hiemstilles til Andres Omdømme.

Kongernes Hof-Stat og Residentz. De gamle Danske Kongers Hoff-Holdning var, efter de Tiders Maade, ikke meget prægtig eller kostbar: det som gjorde den anseeligst var en Deel af Krigs-Folket, som Kongen stedse havde hos sig, og lod spise i sit eget Huus. Kong Svend Grathe forestilles af Saxone Lib. XIV. Saasom den der havde kastet Foragt paa sine Forfædres simplere Leve-Maade, i Mad, Klæder, Opvartning og andet, hvorfor han indførte meere Pragt, Stats og Vellyst. I de allerældste Tider boede Kongerne sædvanligen i Leye og siden i Roeskild; Dog ikke alle saa bestandig, at de bandt deres Residentz til noget vist Sted. Snart boede nogle i Sønder- eller Nørre-Jylland, paa Suddatorp, Haralds Kiær, Tirsbek, Arnsborg eller Skanderborg: snart nogle paa Eylandene, i Nyeborg, Corsøer, Kallundborg, Wordingborg, Søeborg eller andensteds, hvorom findes videre Efterretning i Prof. Christ. Frid. Wadskiærs Poetiske Skue-Plads.

Hvert Aar gjorde Kongerne en Omreyse i alle Provintzer, for at holde det saa kaldte Konge-Ting eller Danne-Hoff, da Rettergangs-Sager, i deres Nærværelse, bleve forhørte og paadømte, og ellers andet til Rigets Fornødenhed ordineret. Den Forsamling holdtes ligesom Herrets-Tingene, under aaben Himmel, paa Marken, ved Lund, Ringsted, Odense, Viborg og Urne-Hovet, og at det derved ofte ikke gik af uden farlig Oprør og Uorden af de omkring staaende, som sædvanligen støttede sig paa Knappen af deres dragne Sværd, altsaa efter Ord-Sproget, satte Retten i Spyd-Stagen, det sees kiendelig nok i Kong Erich Emunds og Kong Nielses Historie.

Landets ældste Love. De Love, efter hvilke Landet blev dømt, beroede i de ældste Tider ellene paa naturlig Billighed, og derhos paa brugelig Skik og Sædvane. Den Asiatiske Othin, som først skal have indført Skrift og Bogstavers Brug, forandrede meget i Landets gamle Sædvane, og hans Søn Skiold, som efter den Iislandske Hypothesis, var første Konge i Dannemark, hvis Afkom blev kaldet Skioldunger, siges af Saxone, at have afskaffet de skadelige Love, og givet bedre i deres Sted. Kong Frode III, som var én af de allermægtigste og viiseste Regentere i sin Tid (*) gav adskillige Love, som Saxo anfører Lib. V. F. E. De Soldater, soom gik foran i spidsen, skulle tage dobbelt Deel i Byttet, dog saa, at alt Guldet tilkoOm Anførerne, Sølv et den meenige Mand,

(*) Hans Riges Grændser var mod Østen Rusland, mod Vesten Rhin-Strømmen.

Vaaben og Værge var Kiæmpernes, men de erobrede Skibe fik Almuen. Laas og Lukkelse torde ingen sette for sit Gods: blev noget ham staalen fra, da skulle han faae det dobbelte igien af Kongens Skat-Kammer. Den som sparede en Tyv, skulle ansees i Tyvens Sted. Den Krigs-Mand, som først tog Flugten, skulle have sin Ære forbrudt. En Jomfrue maatte have fuld Frie ved gifte sig, uden mindste Tvang af sine Forældre, med mindre det var en Frie med Ufrie, da hun og tabte sin Frie. En Mands-Person skulle ægte den han krænkedes. Den som krænkedes anden Mands Hustrue, skulle ved hendes Mand, berøves sin Manddom. Dersom en gemeen Soldat i Krigen slog sig frem, saa han kom blandt Fortropperne, skulle han af frie Bonde blive Adelsmand, men af Adelsmand Ridder, end var han Træl, da blev han frie. Ald opkommen Trætte skulle afgjøres ved Tvekamp; thi det var sømmeligere at stride med Haanden end med Munden. Dersom nogen i Tvekamp traade tilbage, uden for den aftegnede Kreds, var han overvunden og tabte sin Sag. Den gemeene Mand, som anfaldt en Kiæmpe, maatte bruge fuld Rustning, men Kiæmpen kun en Stang af en Alens Længde. Naar nogen Fremmed slog en Dansk Mand, skulle tvende Fremmede undgiælde derfor med Livet. En indfødt Soldat skulle om Vinteren, have tre Mark Sølv, en hvervet to, men den som havde udtient én. En god Krigsmand maatte angribe én, værge sig mod to. Vige lidet tilbage for tre, men uden Skamme flye for fire.

Den store Seyervinder Kong Regner Lodbrog berettes ogsaa i Saxon. Grammat. Lib. IX, at have givet Love, særdeles denne, at hver Mand skulle overlade til Krigs-Tieneste, den af sine Sønner, som han holdt for den ringeste; men kort derefter, da han foresatte sig sit Krigs-Tog til Hellespoten, befaldes tvertimod, at den dueligste Søn og troeste Tiener, som nogen Mand havde, skulle bestemmes til Krigs-Tieneste. Sammesteds hedder det ogsaa, at han haver indført de tolv eedsvorne Mænds Dom, som endnu bruges i Engelland, og kommer nogenledes overens med det Sande-Mænds Tog, som endnu i visse Tilfælde, haver Sted hos os. Kong Harald Blaataand skal have være en ypperlig Lovgiver, saavel for de Sachser som Danske, efter Adami Bremensis og Helmoldi. Vidnesbyrd, paa hvilke Conringius in origine Juris Germ. Beraaber sig med Tilstaaelse, det er klart, at omliggende tyske Folk have faaet adskillige Love af den mægtige Danske Kong Harald som regierede i Kayser Otthonis Secundi Tiid. Om Haralds Søn Kong Svend Tiugskæg, som selv i lang Tid var exlex og sin Faders Bane-Mand, vides ogsaa, at han har givet nogle Love, blandt andre denne, som endnu bruges, nemlig at en Datter, som før ikke gik i Arv med sine Brøder, omsider fik halv Arv mod dem. En Benaadning, som reyste sig deraf, at Qvinde-Kiønnet frivilligen gav sine Guld-Smykker til at udgiøre den Penge-Sum, for hvilken Kongen skulle ranconneres af sit Julinske Fængsel. Efter at Svend paa nye havde antaget den Christelige Troes Bekiendelse, afskaffede han Tvekamp, og anordnede i dens Sted, Jernbyrd til Uskyldigheds Beviis. Anledningen hertil meene

nogle At være givet Popo, som til sin Lærdoms Bestyrkelse, skulle have baaret en gloende Handske.

Kong Canutus Magnus udgav særdeles sin Gaards-Ret, hvis Øyemærk var at holde god Skik og Orden blandt Krigs-Folket, da Selvraadighed gav dagligen Anledning til Kiv og Trette, særdeles til Rang-Striid ved Kongens Bord, hvor den, som ikke ville nøyes med sit rette Sted, blev i saa Fald, tre Gange sat nedrigere, men fierte Gang stødt fra Krigsmændenes Bord, saa han sad for sig selv, og ingen drak af Kruus eller Beggere med ham. Blev nogen funden død skyldig, da sattes han i en Baad, og maatte berge Livet om han kunde, med kom han til Lands igien, slog man ham ihjel. Den Anklagede, som ikke kunde overbevises, maatte tage sex af sine Kammerater med sig, og ved Eed bevidne sin Uskyldighed. Udførligere kand herom læses i Saxonis tiende Bog.

Kong Svend Estridsens mange Sønner og Thronfølgere, saasom de der regierede i Christendommens første Tider her til Lands, fandt hver for sig, meget at forandre og forbedre i de Danske Love. Den ældste af dem, navnlig Harald Hein, holdtes ikke for meget viis, men brugte gode Raadgivere og indrettede Justien saaledes, at Ælnotus in vita Canuti S. meget berømmer ham derfor og siger: De Danske elskede hans Love og begierede, at samme maatte vedligeholdes af de følgende Konger. Hans Broder Kong Canutus S. indførte Tiende, og gjorde der i en Lov, som kostede hans Liv, men indtil denne Dag er den Geistlige Stands beste Støtte. Om Kong Erich Eyegod siger Hvitfeld, at han gav Gaards-Retten og Recessen, som findes i den skrevne Lov. Saa vidner og Albertus Krantzus, at Kong Erich Emund fornyede Fæderne-Landets Love rettede de gamle Vildfarelser. Det synes og, at denne Herre er bleven en Martyr for Justitiens, ligesom Canutus S. for Kirkens Skyld, da han præsiderede paa Urne Herrets Ting, og ville forhielpe en Bonde til sin Ret, med derover blev med et Spyd giennemstukket af en Herremand ved Navn Sorte-Plog.

Særdeles siden Waldemari I. Tid. Udi Waldemari I. eller den Store hans Tid, bleve Lovene mærkeligen forbedrede og samlede, deels af de gamle Indenlandske, deels af den Sachsiske Ret, kaldet Sachsen-Spiegel. Efter Hvidtfeldts Ord, udgav han Aar 1162 den Skaaneske Kirke-Ret, og 1162 den Skaanske Lands-Lov, ligesom 1171 de Siellandske Love, saavel den Kirkelige som den Borgerlige. Hans Søn Waldemarus II. kaldet victoriosus, den Seyerrige, overgik efter Hr. Baron Holbergs Meening, alle sine Forfædre i at give nyttige Love og Forordninger, særdeles den saa kaldet Jydske Lov, given i Vordingborg Aar 1240, da tillige de adskillige ældre Love, saa vidt de tiente kuns til Almuens Forvirrelse, bleve brændte, men de Skaanske og Siællanske Love stadfæstede for hine Provintzer, ligesom den Jydske indført i gandske Jylland, hvis Søndre-Deel eller det Schelesvigske Fyrstendom, endnu dømmes derefter. De følgende Konger have ogsaa, hver for sig, gjort deres til Lovenes Forbedring, særdeles Kong Erich Glipping, Erich Menved, Christopher af Bayern, ved deres Kirke- og Bye-Love, men derved opholder man sig ikke paa dette Sted, da Øyemærket er alene et almindeligt Sigte paa Folkets gamle Adfærd, hvoraf best kand sluttet adskillige Ting, angaaende Landets nærværende Tilstand udi Ligning med de ældre Tider.

Det Siette Capitel.

Om de gamle Danskes Giftermaal, Børns-
Opdragelse, Sprog, Skrive-Maade, Lev-
Maade, Liig-Begiængelse, Urne og andre
Smaa Ting som findes i Grav-Høylene.

Næst Lovene, er vel ogsaa tienlig til nøyere Kundskab om Dannemarks gamle Indbyggere, en kort Efterretning, angaaende deres sædvanlige Skikke, Ceremonier og Leve-Maade.

Frierie og Ægteskab. De gamles Giftermaal var sædvanligen med en Hustrue, efter Naturens Orden, dog ikke utilladeligt, at tage tvende eller fleere tillige, som sees i Amleths Historie hos Saxo Lib. IV. Og fleere Exempler. Paa de gamle Danske Frieres Galanterie, naar de beylede til en Brud, anfører Hr. Mallet artige Exenpler, som den Lysthavende hos ham kand eftersee i hans Introduct. Á l'Histoire de Dannem. P. 201. Til at bevare adelige Jomfruer for Overlast, var et Slags Clostre, kaldte Skemmur, og de som holte Vagt, Stemmu-Meyar. See Stephanii Not. Ad Saxon Gr. oag, 109. En Frier forførtes ikke ved Haab om Rigdom; thi i Steden for at faae af Brudens Forældre, efter Kong Frodes Lov. (*)

(*) Communiter uxores certo prítio emebantur, connubia enim venalia erant. Saxo Lib. VII. Det same bestyrker A. Krantzius in Wandalia Lib. I. cap. 13. og føyer dertil, at den Skik endnu i hans Tid brugtes blandt Ditmarscherne. Deraf har Trolovelse eller Fæstens-Øll det Navn Brudkop drikar.

Bruden pleyede at see paa Frierens Rygte om Tapperhed. Den Helt, som havde gjort feest Nedlag paa sine Ligemænd, særdeles i Tvekamp, vandt derved Fortrinnet i en Printsesse eller anden ædel Jomfrues Kiærlighed, hvorpaa Saxo anfører mange Exempler. (*latin 95)

Ved Bryllups-Festen skeede Offringer til den formeente Gudinde Freja, som skulle stifte Fred og Kierlighed. Steph. In Not. Ad Saxon. P. 43 og Th. Bartholin Antiqv. Dan. Lib. II. Cap. 5. Hr. Arnkiel meener I sin Cimbr. Heiden-Religion p. 29. Det var brugeligt, at Brud og Brudgom sove den første Nat med et draget Sværd, liggende mellem dem: Men det anførte Eksempel af Kong Gorms Bryllup med Thyre Dannebod, beviiser snarere, det var noget selsomt og usædvanligt. Deres Bryllupper varede da, saavel som i de sildigere Tider mange Dage tillige, og bestode i overflødig Æden og Drikken, som Saxo Lib. V. tilstaaer, at have været Nationens gamle Lyst, i hvilken de have certeret med hverandre. Som Brude-Gave foræredes næst andre Ting, særdeles Drikke-Horn beslagne med Sølv eller Guld.

Hedensk Barne-Daab. De nyfødte Børn pleyede Forældrene at dyppe i Vand, eller overøste dem dermed, og tillige at give dem det Navn de skulle bære, hvorpaa Historien har adskillige Exempler i Kong Gorms, Ole Tryggesens og Haagen Adelsteens Levnet, og deraf haver man villet slutte, den Christelige Troe var bleven prædiktet der i de allerstørste Seculis, skjønt siden igien udryddet, saa nær som nogle faae Ceremonier. Jeg haver og været af samme Meening, da jeg skrev Annal. Eccles.

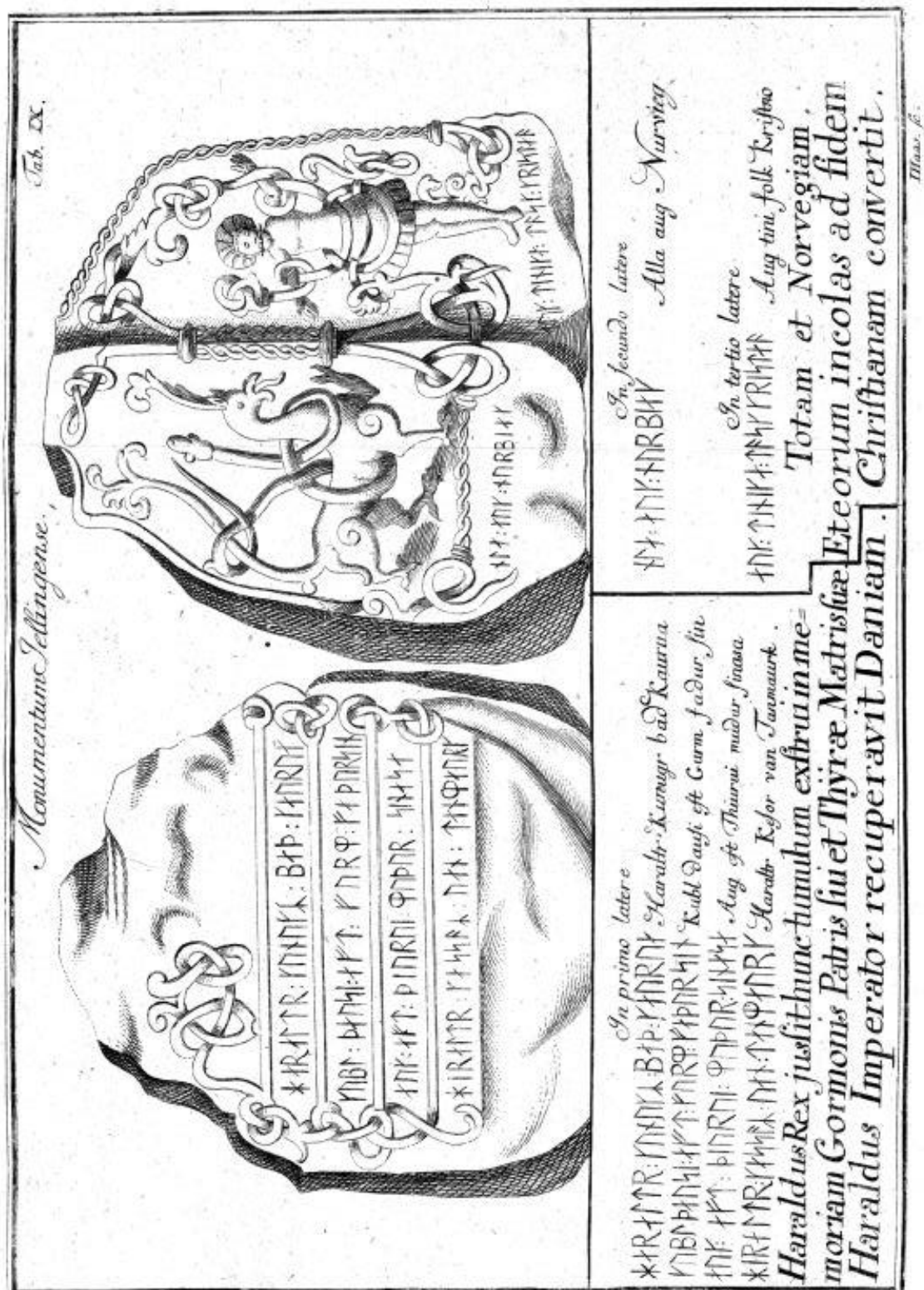
Dan, Tom. I, cap. I. Men siden er jeg bleven vaer, at saavel Korsets Tegn paa Rune-Steenene, hvilket er Thors Hammer-Tegn, som denne Hedenske Daab, i det mindste ikke beviiser, hvad man meente, efterdi de Rune Capitler, som føyes til den Iislandske Bog Havamaal, give tilkiende, man overøste en nyfødt Dreng med Vand, for at gjøre ham haard i Krigen mod Sværd og Pile, hvilket Hr. Arnkiel i sin Cimbrisch Heiden-Religion kalder en Rune-Daab.

Ungdommens Opdragelse. Ungdommen anførde man til Øvelse i saadanne Ting, som Forældrene selv omgikkes med, hvilke vare faa eg eenfoldige, nemlig Fædrift, Jagt og Fiskerie, samt efter Haanden lidet Jordbrug. Hoved-Sagen var at kiæmpe og fegte med hverandre, samt roe og seyle. Nogle faae lagde sig efter at læse at agte paa Tegn og Giøre Udtydning af Offerets Indvolde, at Fugle-Sang og andre Daarligheder, særdeles deres foregivne Hexe-Konster, som gierne gik ud paa at gjøre sig haard, døde Fiendens Sværd, dæmpe Ildebrand med Ord, opvække Vind og Veyr. Forskaffe sig Qvinders Kiærlighed ec. Alt dette kaldtes at rune, fordi det skeede ved visse Runiske Bogstaver og magiske Characterer, skaarne paa Træe, formodentlig efter den saa kaldte talismanniske Konst. See Stephan. Not. Ad Saxon. Lib. I. p. 45. og D. Worm de Litteratura Runica.

Rune-Skrift. Denne vor store Antiquarius, saavel som blandt de Svenske, O. Verelius in Runographia, haver fornemmelig af de paa Markerne endnu overblevne Grav-Steene og andre rare Monumenter, oplyst de Gamles Skrive-Maade, og jeg holder det ikke overflødigt her at anføre, saasom en Prøve af Runiske Bogstaver og deres Lyd, den Grav-Skrift hvilken Kong Harald Blaatand, mod Enden af det tiende Seculo, lod sette over sine Forældre ved Jelling, ikke langt fra Veile i Riber-Stift. Læsningen saavelsom Oversættelsen er O. Wormii, in Monument. Dan. P. 333. Den første viser, skjønt, uden Alphabetisk Orden, hver Bogstavers Gyldighed, men den sidste lyder i det nu brugelige Lands-Sprog saaledes: Harald Konge lod denne Grav gjøre over Gorm sin Fader og Thyre sin Moder. Harald Kayser vandt Dannemark og all Norge og gjorde disse Folk Christne. Om den eller usædvanlige Titel Kayser, som her tillegges Kong Harald, anføres L. c. p. 336. en uvis, dog nogenledes antagelig Meening, hvilken ikke henhører til dette Sted.

Hvor gammel den er her til Lands. Enten Othin de Asers Anfører og Afgud, efter almindelig Meening, haver først giort Rune Bogstaver bekiendte blandt de Danske og Svenske, eller og at de endnu tidligere ere hidkomne, da en overbleven Levning af de Cimbrers Krigshær, skulle fra Italien have ført dem her ind, det understaaer jeg mig ikke at udgiøre, er af denne Meening, naar han de origin. Germ. P. 399 siger blandt andet: De Runis antiqvissimis earumqve figuris supra actum est prolixius, ubi litteras per Cimbro á Romanis ad nos translatas, &% á Scribis primæ ætatis rudioribus, mire deformatas fuisse, ostendimus. Vist nok er Skrift og Bogstaver ældre i Norden end i Tydskland, skjønt dette, saasom nærmere ved Rom, tidligere fik en Deel andre Konster, hvorom jeg i den Tractat om Verdens Nyhed, noget videre haver ytret mine uforgribelige Tanker (*) Her vil jegf ikkuns legge dette til, at Venantius Fortunatus, en Poet, som levede i Begyndelsen af dette Seculo, taler allerede om Runiske Bogstaver i et af sine Epigrammatibus til Flavium Lib. VII Epigr. 18 saaledes:

Barbara fraxineis pindatur Runa tabellis
Qvodqve papyrus, virgula plana valet.

At Rune-Bogstavernes Kundskab, som ikke var almindelig, ansaaes med Tiden som et Slags Hexerie udi de Enfoldiges Øyne, det kom nok deraf, at man ikke begreb, hvorledes Fraværende, ved dette Middel, kunde meddeele hverandre deres Tanker, eller spørge og svare hinanden. Naar man brugte disse Bogstaver til at skrive Breve med, bleve de skaarne paa Træe-Stokke, som sees af Amleths Historie Saxon Lib. XIV. ”Thormer søgte adskillige Udflugter, men tilsidst af Frygt for Pine-Bænken, aabenbarede han, hvad hemmeligt ham var betroet, og fremviste saadant et Stykke sammenfoldet Træe, som gode Venner i Dannemark pleyede at bruge for Breve, hvilket han og havde i steden for et Brev fra Knud og Carl.” En heel Bog bestaaende af 6 Træe-Blade med udskaarne Rune-Bogstaver og mange andre Billeder haver jeg selv. Det er en Callender eller Priim-Stav af rareste Slags, og net skaaren. Eller var snart den faste Klippe, snart de maadelige men løse Steene paa Grav-Høylene, den Materie, som vore Forfædre brugede til at skrive paa, og af slige Inscriptioner, som fordom fandtes i større Mængde, haver Saxo haft god Hielp til sine Historiske Samlinger, hvilket han selv beretter, saavel i sin Fortale, som siden i den syvende Bog. Kong Harald Hyldebrand (Heder det) lod alle hans Faders berømmelige Bedrifter meget kostelig udhugget i en Klippe. Saa og om Regner Lodbrog: Han lod sine Bedrifter udhugge i en Steen oven paa Klipperne.

(*) Gilbert Genebrandus siger in spec. Univ. Hist. ad An. 428. at de Tydske ikke førend An. Chr. 800. under Kong Carl den store fik Bogstavernes Brug tillige med den christne Religion, berrbede sig paa Corn. Taciti Ord, skjønt samme tale om en langt ældre Tiids Tilstand. Litterarum secreta viri & fæminæ pariter in illis ignorant.

Mærkeligt er det ogsaa, at den navnkundige Kiæmpe eller Stridsmand Sterk Odder tillige var en Skribent, ja vel én af de første, om hvilke vi have nogen Efterretning, at han har elsket Landets Historie, og søgt at holde den vedlige. Oft anførte Saxo Grammat. som skrev hen ved Aar 1200 beretter os dette, i Begyndelsen af sin ottende Bog, med følgende Ord: ”Den Historie om Krigen imellem Kong Harald Hyldebrand af Dannemark og Kong Ring af Sverrig, have Sterk Odder, som var én af de fornemmeste I krigen, først beskrevet paa Dansk, hvilket Skrift længe siden er omkommet, saa man i det Fald ikke haver andet, end hvad man kan erindre sig deraf.”

Ja endogsaa i Riim, eller dog bunden Stiil, øvede man sig meget at udføre sin Meening kort og kraftig. **Skialdre-Kunst eller Poesie.** Hver Konge havde ved sit Hof, én eller fleere saa kaldte Skialdrer eller Poeter, som digtede Viiser om mærkelige Tildragelser, og siden sang dem ved Maaltidet, saavelsom i Marken og under Feldt-Slag. Undertiden satte de tapperste Krigs-Mænd selv en Deel af deres Ære i saadanne Ting, som vi nu henregne til de skønne Videnskaber og den høyere Smag. I Begyndelsen af Saxonis ottende Bog, opregnes Kong Harald Hyldebrand. Kiæmper, saasom Svend og Sambor, Rathi Fynboe, Roe Langskæg, Skal Skonning, Alf Aggissön, Olvir Hærdebreed, Gnesin Gamle og en Deel fleere. ”Disse, hedder det, kom til Skibs til Leyre og vare alle velskikkede til Krig, høye og vittige, ligesaa vel øvede i Skarpsindighed, som anseelige af Legeme. De vare meget færdige til at skyde baade med Buer og Blider, og at slaaes med Fienden, ja besadde endog en stor Hurtighed NB. I at gjøre Danske Vers.” Hvor stor Høragtelse man havde for de Tidens Skialdrer eller Poeter, sluttes deraf, at Kong Harald Haarfager, i Giæstebuds-Sahlen gav dem det øverste Sæde paa den Bænk, som tilkom hans Hoff-Betientere. Imidlertid kan man ikke udgive disse Poeters Tanker for at have været meget dybsindige, skjønt de undertiden fandt en herlig Belønning, særdeles da Skialdrer Hiarne, ved en saare middelmaadig Grav-Skrift over den store Kong Frode, forhværvede sig den Ære, at opstige efter ham paa den Kongelig Throne.

Det ældgamle Sprog Asamaal. Det Sprog, i hvilke saadanne Skialdrer fremsatte deres Tanker, kaldtes Hova-Maal eller Hoff-Maalet, til Forskiæl paa en ældre og slettere Dialect, som Almuen brugte, men gik meere og meer af Mode, efter at Othin havde ført det rigere og ziirligere Asa-Maal eller Asiatiske Sprog herind fra Østerlandene, og gjort det antageligere ved Hoffet, som gierne søger noget af en nyere og høyere Smag. Hr. Peder Syv siger i sine Betænkninger om det cimbriske Sprog, at samme, for Othins og hans Medfølgeres Ankomst, havde meere Overeensstemmelse med det Hebraiske, hvilket jeg lader staae ved sit Værd. Vissere er dette, at det nye Asa-Maal indførte i Norden, saavel som i Neder-Sachsen, en Mængde af Græske Ord, skjønt maaske ikke slet saa, mange som dem, Hr. Joh. Nyestad forestiller i et Mscript kaldet Athenæ Cimbricæ, hvilket vidner om Forfatterens Ingenio samt hans Lyst til at finde nogen Liighed, hvor ikke enhver anden kand bifalde ham.

Brugeligt i mange Lande. At alle tre Nordiske Rigers Sprog fordum kaldtes, men et almindeligt Navn, det Danske Sprog fordum kaldtes, med et almindeligt Navn, det Danske Sprog, haver Ottho Sperling stræbt at beviise i et særdeles Skrift, nemlig *Comment. De Danicæ lingvæ & nominis antiqva gloria & Præogativainter Septentrionales*. Han anfører adskillige Exempler paa, at den Talemaade Paa Dansk, a danska Tungu, bruges i gamle Danske Sprog, og det var endelig ikke stort at undre paa, efterdi alle tre Rigers Indbyggere hverken den Gang eller endnu, adskilte sig anderledes end ved en Dialect, som dog i Grunden var det samme Tungemaal (*)

(*) Mart. Zeyierus anfører in Centur S. Epist 8. Roderici Toletani Vidnesbyrd, som 500 Aar tilforn havde sagt: Teutonia, Dania, Svecia, Norvegia, Flandria & Anglia, unam habuerunt lingvam, idiomatibus tantum distinctam.

Noget meere sælsomt er det, at den Engellænder Brevewood in scrutinio Religionum p. 212 forestiller alle tre Nordiske Rigers Indbyggere og deres Sprog, under det Danske Navn med den Forskiæl fra det egentlige Danmark, at Sverrig af ham kaldes Sønder- Dannemark, og Norge Norder-Dannemark. (*)

(*) Of teh Dansih Langvages ere theree differences. 1) of the Border or marcher, wich is called Denmark. 2) Of the South Danes, wich is Sweden, 3) ost the north Danes Wich is Norway. Hvem som begiere meere Anledning til Indsigt I den Materie, om vort Nordens ældgamle Sprog og dets Oprindelse, samt Overeensstemmelse med andre, kan henvises til Ol. Wormii litterat. Dan. Peder Syvs Betænkning om det cimbriske Sprog. Jvar Hirtzholm; de Pracellent. Regni Dan. Pet. Vinsolovii Spicileg. Arct. Jo. Alani Disp. De gentium qvarundam ortu & c. Arngimi Jonæ crymogeæ. O. Werelii Runographia.

Tarvelig Leve-Maade. De gamle Danskes daglige Oeconomie, jeg meener deres Leve-Maade i Mad og Drikke, Klæder, Boeskab og andet deslige, sees noksom at have, af Begyndelsen og i mange følgende Tider, været indrettet efter Eenfoldighed, Tarveligheds og Sparsommeligheds-Regler. Af fremmede Ting og udenlandske Moder, vidste man intet, men holdt fast ved sin Fæderne Skik. Dog maatte denne omsider ogsaa vige, for Overdaadighed og en prægtigere Leve-Maade, og det noget tidligere end man skulle forestille sig, nemlig et par hundrede Aar før Christendommens Indførelse, da Hoffets Pragt og Vellyst allerede begyndte at give Signal for Landet, og drage det efter sig. Denne Sandhed forestiller Saxo Grammat. I sin siette Bog, naar han beskriver Kong Ingilds Levnet, og bruger blandt mange fleere Ord, særdeles disse: ”Sterk Odder ansaae med største

Foragt den overflødige mange Slags Spise. Han betiente sig af røget og gammelt Mad, hvilket baade smagede ham vel, og uden stor Bekostning stillede hans Hunger. - - - For Resten kunde han ikke lide, at der bleve baade stegte og kaagte Retter bekostede til et Maaltid. Suppe og anden saadan Spise, som Kokken ved adskillige Kryderier havde sat Lugt og Smag paa, holdt han for at være noget vanskabt. Men Kong Ingild var tvertimod, og forkastede sine Forfædres Exempler, indførte en nye Leve-Maade, og forkastede sine Forfædres Exempler, indførte en nye Leve-Maade, og tiltog sig større Frihed, end hans Fædernelands Skik tillod ham; thi efter at han havde overgivet sig til de Tydskes Maneer og Leve-Maade, saa skammede han sig ikke ved, at lade Feyhed og Løsagtighed beherske sig. Denne Kilde haver givet mange Anledninger og Tilskyndelser af sig, til Overdaadighed i vores Fæderneland; thi af den have de mange galante Retter, de prægtige Kiøkkener, skidne Kokke og adskillige andre lumpne Ting, deres Oprindelse. Dette er og Aarsagen til den fremmede Klæde-Dragt, som gaaer i Svang, tvertimod det, som vores Fæderneland haver brugt tilforn. Saaledes have de Danske, som før vare af Naturen ædruelige, af deres Naboer lært Overdaadighed. ” Saavidt Saxonis Ord, som ere skrevne for meere enn halv siette hundrede Aar siden, og forestille den Overdaadighed, som endda længe tilforn var indført. **Maa tidlig vige for Overdaadighed.** Følgeligen sees, at naar disse Tiders Klagemaal over samme Lande-Syge synes nye, da klinger det kuns saaledes i deres Øren, som ikke nøye nok have agtet paa Tilstanden i de ældre Tider. Det menneskelige Hiertes Vellyst, Forfængelighed og Daarlighed var fordum ikke mindre end nu omstunder: men Maaden og Midlerne, ved hvilke den har yttret sig, omskiftes fra Tid til Tid, og ved en bye Facon gjør det gamle ukiendeligt, samt setter os i Forundring, og opvækker, om ikke os en uforskyldt Bebrejdelse, saa dog de gamle en uforskyldt Roes og Priis for Tarvelighed, hvilken vist nok hos dem havde været ligesaa liden som hos os, hvis de havde haft samme Anledning og Leylighed. Om Forfængeligheds Fremgang i Kong Svend Grathes Tid, som levede tillige med Saxone, er tilforn mældet ved anden Anledning, og hvor denne Skribent slipper, nemlig i Kong Canuti VI. Levnet, der forsømmer vor store Hvitfeld ikke at anføre efter Haanden Vidnesbyrd nok paa det, som her tales om.

Gilder eller Drikke-Laug. I de gamle Danskes Gilder og Drikke-Lag, var det sædvanligt, allerførst at drikke Thors, Othins og fleere Afguders Beggere, og da de derved sang lystige Viiser, saa forglemte man ikke Brage Beggere; thi Braga var Poeternes Gud. Ved Christendommens Indførelse fandt Missionarii en Umuelighed i at afskaffe disse Skikke anderledes, end at de omskiftede Afgudernes til Christi og hans Helgens Skaal, i halv geistlige Gilde-Brødres Laugs-Hule, som efter Haanden bleve stiftede. See J. Dolmers Anmærkninger til Hirdskraa. Cap. 49. og J. G. Keislers Antiquit. Septentrion. P. 356 der læses det jeg undseer mig ved at igientage, for Vanhellighedens Skyld. At Monkene ved den Leylighed, have øvet deres saa kaldte pias fraudes, viiser Oddo Monachus in vita S. Olai cap. 24. p. 102. hvor det hedder, at da S. Olaf kom fra Øster-Søen, til den Øe Mostur, aabenbares for ham om Natten S. Martinus Episc. Sigende: det er her til Lands Sædvane, at man i Gilderne drikke Thors, Othins og andre Asers Skaal. Dette vil jeg at du skulde forandre, og at herefter skal drikkes til min Ihukommelse, men den gamle Skik afskaffes.

Arfve-Øll. Endnu noget maa erindres om vore Forfædres Sædvane ved Døds-Fald og Liig-Begiængelser. Den afdødes Venner beviiste hans Legem al Ære, ved en hæderlig Jorde-Færd, være sig at det blev lagt lige i Jorden, eller først opbrændt, som stax skal mældes: men ingenlunde maatte de søge, græde eller klage endogsaa over deres nærmeste Venner; Thi den Regel om et uforsagt ja

ubevegeligt Sind og Hiertelag, var dem fra Ungdom af saa stærk indprentet, at i det mindste udvortes, slet ingen Sorrig maatte kiendes, være sig over deres egen eller andres Død (*)

(*) Naar nogen er fordømt til Døden, da setter han sin Ære i at være lystig; thi Graad og Klagemaal og andre Bevegeligheds Tegn, som vi holde for gavnlige, dem have de Danske saadan Afsky for, at ingen maa græde enten over sine Synder eller sine afdøde Venner. Adam Bremens. De situ Dabiæ p. m. 155.

Liigbegrængelse. For at skifte Arve-Gods holdtes et høytideligt og stort Gilde, kaldet Arve-Øll. Uden det havde Arvingen ikke sin fulde Ret, endogsaa til den Kongelig Throne. Der drak man Minni eller den Dødes Minde: Arvingen satte sig i Forsamlingen paa en Skammel, saa hver Mand saae, han udtømmede sit Horn eller saa kaldet Brage-Beggere, saa og tillige gjorde Løfte om at udrette noget Berømmeligt, hans Forfædre til Ære, siden stigede han paa sin Stoel eller Høy-Sæde. O. Worm. Monum. Dan. Lib. I. cap 6. & Stephan. Not. Ad Saxon. Lib. I. p. 61. Snorro Sturl, O Tryg cap. 38. Siden Othin og de Aser komme ind i Norden, blev de ten vedvarende Skik, at opbrænde den døde Vens Legeme med Ild paa aaben Mark, og saa opsanke Asken tillige med de overblevne Stykke Jern eller Metal, som fandtes ufortærte, samt sette det tillige med Aske-Potter, i den Høy, hvor hans Arve-Begravelse var. Om den Ceremonie, som derved brugtes, haver Hr. Trog. Arnkiel skrevet en gen Bog kaldet Cimbrische Leichen-Begråbnifz. Af Saxone Lib. VIII. Vil jeg til en Prøve, anføre saa kortelig, Beskrivelsen af Kong Harald Hyldetands prægtige Liigfærd: ”Endelig hedder det, da Kong Haralds døde Legem og hans Kyle blev funden blandt de Dræbte, haver Kong Ring agtet det billigt, at holde hans Liig-Begængelse. Han lod sin egen Hest spænde for Liig-Vognen: derpaa ønskede han, at Harald, frem for alle dem, som i Slaget vare omkomne med ham, maatte komme til de Dødes Sted i den anden Verden, og der bestille et roligt Herberge for sine Medstridere ec. Han lod tillave et Baal og befalede de Danske Herrer, at antænde deres Konges forgyldte Skib, saa Ilden kunde brænde desto meere. (*) Da Ilden fortærede det derpaa lagte døde Legeme, gik Kongen omkring at formane de Danske Herre ja alle tilsammen, at kaste paa Baalet deres gyldne Vaaben, og det kostbareste de havde, for at ære en saa stor og høy fortient Konge. Asken af det brændte Legeme lod han legge i et Skriin, og befoel, at samme saaledes skulle føres til Leyre, og der tillige med Hest og Vaaben begraves, saasom Skik og Maade var paa den Tid med Kongelige Liig.”

(*) Jo høyere Luen gik op i Luften, jo større Ære og Salighed tilskrev man den Afdøde.

Næsten paa alle vore Marke, findes Grav-Høye ja undertiden 3, 4 eller fleere paa en Byemark. Deere deels runde, deels firkantede og 40 til 60 Alne lange, samt halv saa brede, hvis yderste Kant er besat med maadelige Steene. De kaldes med et almindeligt Navn Dysser eller Steen-Dysser, dog have nogle et Tilnavn, saasom Thors-Dysse, Boe-Dysse, Trol-Dysse paa Gunse-Magle-Mark, Norden for Roeskild, hvor 7 deslige findes samlede. I de 3 Nordiske Riger samt i Neder-Sachsen og Westphalen, eller saa vidt Othins Skikke ere komne, sees disse Grav-Stæder at være almindelige. Paa hiin Side Elben ere de noget rare, men længer bort, veed man ikke deraf at sige uden ved Rygte; thi Othins Religion skrækkede sig ikkuns til de trende nordiske Kongeriger og til Neder-Sachsen samt de Folk, som siden kunde være udreyste derfra til Engeland.

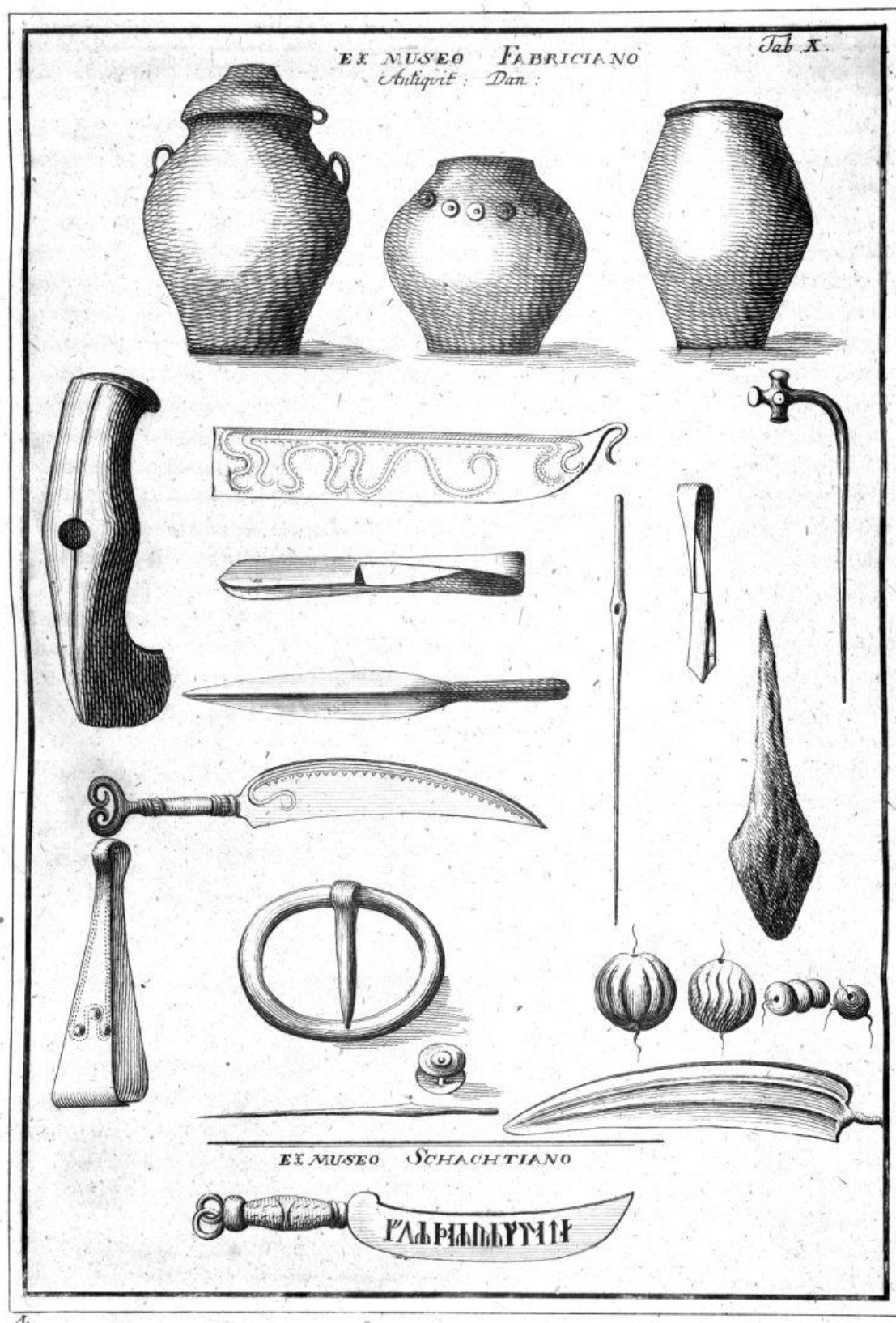
Grav-Høye. Imidlertid ere ey heller alle runde Høye at ansee for Begravelser, thi at mange saadanne have været Altere eller Offer-Stæder, er tilforn erindret. Nogle andre omkringsatte med

store Steene, holdes for at have været Ting- eller Rettergangs-Stæder. De ligne paa nogen Maade det i Engelland navnkundige Stoneheng, hvorom man har skrevet heele Bøger, særdeles Dr. Charleton, som holder det for at have været de Danskes Arbeyd, efter deres Lands Maade. Nogle af vore Grav-Høye findes ved Aabningen, at være næsten hule eller at have en Hvælving af store og flade Kampe-Steene, hvori findes 2, 3 eller fleere jevnslidende liggende Been-Rade, saasom i den Høy kaldet Jette-Stuen ved Jægers-Priis, om hvis Ælde saavel som hvad deri er fundet, min uforgribelige Meening, samt meere hidhenhørende, staaer at læse i Actis Societ. Reg. Hasn. T. I. p. 307. Hvor mange runde Høye findes nær tilsammen, paa en jevn Mark, der meenes at være holdet et Feldt-Slag, og nogle Tusende døde Kroppe paa eengang at være jordede. Camdenus i sin Britannia, særdeles in Vilshire pag. 185 siger: han har læst, det var Skik blandt de Nordiske Folk, at en hver Soldat maatte fylde sin Hielm med Jord, og kaste den paa de ihjelslagnes Legemer. Othin indførte fra Asia den Maade at brænde de Dødes Legemer og nedsætte en Urne eller Aske-Potte i Høyene. Dette gav Anledning til en nye Tids-Regning, som kaldtes Bruna-Old eller Brænde-Alderen, hvilken fulgte paa Haug-Old, eller Høyenes Alder. Begge Deelee bleve afskaffede ved Christendommens Indførelse, eller i det tiende Seculo. Dog synes nogle af de første Christne endnu at have udvaldt deres Grav-Sted i Høyene, fordi deres Fædre laae der. Herom vidner blant andet den Grav-Skrift over Thor Thott som O. Wormius in Monum. Dan. Lib. III. Pag. 152 anfører saaledes:

Dalby Mølle og Kielby Vang
Bage Ørn og Rinsø Fang
Giver jeg Bosie Kloster ny,
Selv ligger jeg i denne Høy.

Aske-Potter og hvad for Reliquier deri findes. Det som findes i disse ældgamle Begravelser, er først Urner eller Aske-Potter, som meget lempeligen maa optages, hvis man vil have dem heele, for at giemme dem i Cabinetterne. De ere deels temmelig store, dog den største jeg har seet, ikke større end at 3 Kander Vand kunde fylde den. Deels ere de ikkuns halv, ja nogle ikke en tredje Deel saa store, og tildekkede enten med et Laag, eller med den flad steen, understøttet ved andre Steene paa Siderne. Af Figur ere de bugede eller bredere midt paa, end oven og neden. Paa nogle er denne Bugandske skarp eller kantet, men paa de fleste jevn og rundagtig. De som have en Hank ved Siden, ere faa, og endnu færre de, som en Lillie eller deslige. Nogle have om Randen en Circel, med smaa Kors Stræger og Prikker; andre dog ikkuns faa, ere dermed overalt besatte. Materien er gemeenlig bruun eller sortagtig Leer. Én haver jeg af Asbest, og en anden gandske liden af Jern: Endogsaa af Guld, bleve nogle i dette Sculi Begyndelse, fundne paa Avernak og forsendte til det Kongelige Kunst-Kammer. Af Glas haver jeg haft den Ære at offeree Høysalig Kong Christiano VI. En saadan Urne, som desværre gik i Stykker, da den kiørtes fra Hirschholm til Kiøbenhavn: men om den var opgravet her til Lands, eller efter min Formodning, udi Italien, vides ikke, da den kom fra en død Mands Haand uden Efterretning. Det som bevares i disse Urner, er Asken af det forbrændte Legeme, blandet med nogle Stykke Beene, som Ilden ikke gandske har kundet knuse. Den gentlige Aske udgiør i hver Urne, ikke over 2 til 3 Haandfulde. (*)

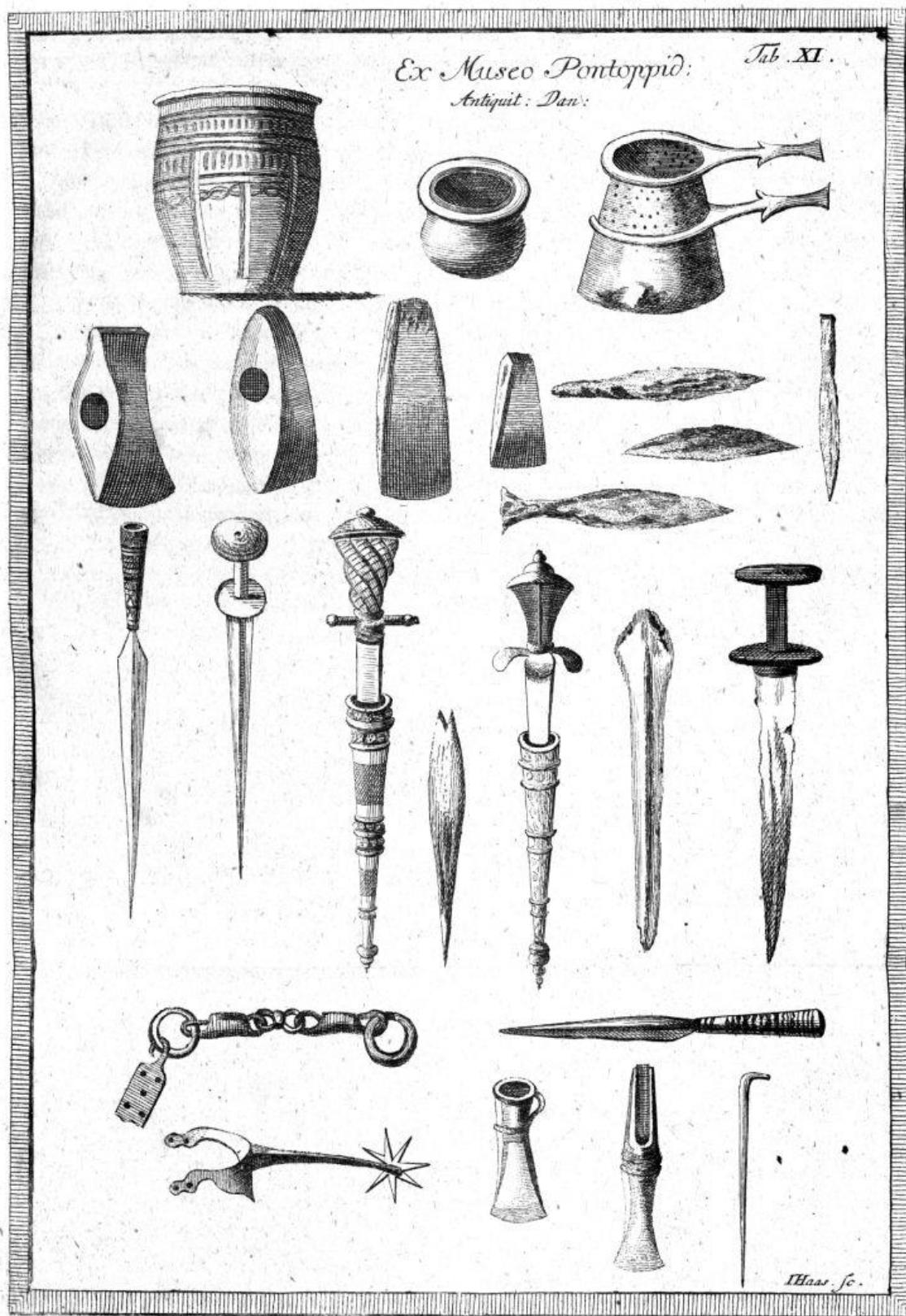
(*) Blandt dem af vore Landsmænd, som med Fliid have randsaget efter disse Aske-Potter, er særdeles Hr. Christian Dethiev Rhodius, Sogne-Præst til Barmsted, hvis Brev-Vexling med Hr. Jacob a Mellen og Ott. Sperling. Kand eftersees in Novis Litterar. Mar. Baltici ad Ann. 1699. 1700. og 1702 Saavel som i de derom siden paa Tydsk udgivne Samlinger

Dernæst optages af de Hedenske Grav-Stæder, som jeg tilforn har kaldet et Slags Archiv, henhørende til den Nordiske Histories Oplysning, adskillige andre smaa Ting, gemeenlig af Steene eller uædle Metaller, og altsaa af ingen Værdie, uden saa vidt de falde i en eftertænkssom Kienders og Liebhabers Haand, da man af nogle Stykker, deels kand gjøre rimelig Gitzning, om én eller anden Deel af Forfædrenes Levemaade og Hielpe-Midler, deels slutte af Arbeydet, hvor vidt de Gamle have bragt det i Kunst og Videnskab. At de begrove den Dødes Vaaben, Prydelse eller andet ham tilhørende, tillige med ham selv, skeede i den Meening, at han behøvede saadant i den anden Verden, og der ville forefinde det, om ikke in extenso, saa dog i samme Væsens uddragne Qvint-Effentz; thi Sielens Udødelighed og et andet Liv var dem en utvivlelig Sandhed.

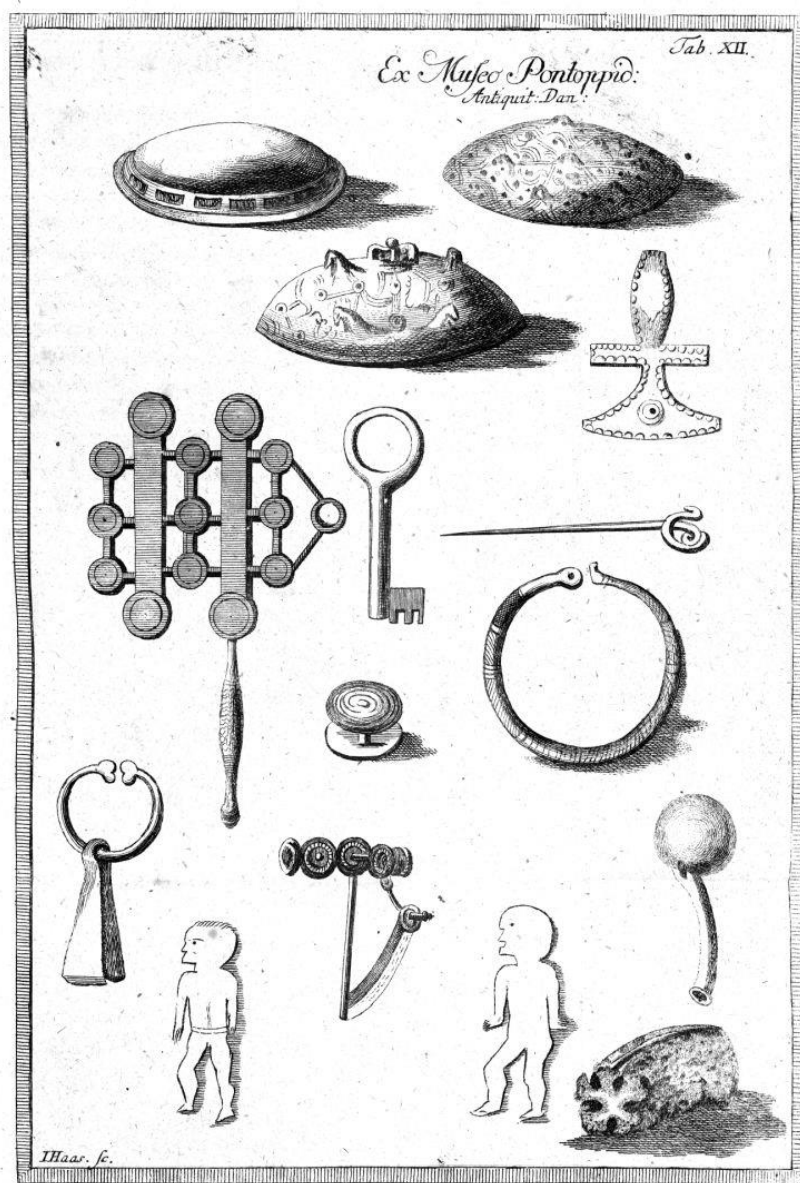
Til disse med den Døde eller hans Aske begravede Ting, som ved Randsagning endnu findes i Grav-Høylene paa alle vore Danske og Norske Marke, hvor de ikke allerede ere optagne, henhøre først adskillig Vaaben og Rustning, saasom Spyd, Sværd, Dolke, Pile, Kyller og Strids-Hamre: dels af Jern og Kaaber, hvilket sidste de maa have vidst at hærde; (thi jeg har deraf de Stykker, som temmelig vel kand skiæres med) deels af haard Steen, fornemmelig af Flint, glat sleben og skiærpet saaledes, at man kunde bruge dem til at hugge og skiære med. Just disse Steene er det, som i Cabinetternes Beskrivelse, med et almindeligt Navn, kaldes Lapides caraunei og af nogle, skjønt uden mindste Grund, ansees for Torden-Steene. De Stykker, som henhøre til denne sidste Classe, sluttes at være af de allerældste, eller fra den Tiid, da Metallernes Smeltning og Brug endnu ikke var Nordens Indbyggere saavel bekiendt, som efter Othins og Asiaternes Komme. Paa de Vaaben af Jern- og Kaaber er Handfæstet gandske tabt ved Forraadnelse, naar det har været af Træe. Men nogle Dolke findes med fuld Handgreb, af en hvidagtig Materie, være sig en hvid Krid-Steen eller Leer overdraget med grøn Vernis. Af et Spyd, fundet paa Heede-Marken i en Høy, som kaldes Siosta-Kongens Houg, sees at man formodentlig i en sildigere Alder, dog under Hedenskabets, har vidst at indsmelte noget lidet Sølv i Jernet til en Zirat, da det forestiller nogle Streger og Prikker, saasom Blomster-Verk. Samme Konges Spore og et Stykke af hans Bidsel findes derhos, men uden Anseelse. Saa har man og, paa adskillige Stæder baade i Norge og Danmark, særdeles paa Bornholm, fundet de smaa simulacre aurea, eller tynde Guld-Billeder i menneskelige Skikkelse, om hvilke Jac. A Melle', Christ. Democritus eller Dippel og fleere have aabnet deres adskillige Tanker. Nogle saadanne haver jeg ogsaa, men de ere fundne i Norge.

Videre opgraves i Høylene adskillige smaa Redskaber, saasom Knive, Saxe, Syle, Preene, Lamper, Nøgler og undertiden noget saadant, et dobbelt Dørslag af fineste Kaaber eller Metal, fundet ved Ravnstrup her i Landet, begge Deelee passe fuldkommelig vel i hverandre, men det inderste med Huller, og det yderste ikke: saa jeg snart skulle tænke, det havde været et adspersorium, brugt af de Hedenske Præster til at sanke Offer-Blodet i, og dermed bestænke Folket, naar det inderste, som have Huller, adskiltes fra det yderste, som var tet. Ved slige Offringer er formodentlig ogsaa brugt den rare Kniv, som bære Thors Navn med Runiske Bogstaver, og efter den lærde Mag. H. M. Schachtii Beretning, in Novis litterariis maris Balthici An. 1700. Mens Nov. P. 338 er fundet i Fyen. Af den saa kaldte Tauro Cimbrico, om hvilken Br. Bircherodius har skrevet en særdeles Tractat, findes undertiden, dog saare sigelsen, nogle hos os. Jeg meener et lidet Stykke Kaaber, giort i Lignelse af en Slags hellig Forsikring om Troe og Love, hvorom tilforn er meldet cap. II.

Fremdeles opgraves af Høyene, og findes ofte i Aske-Potterne selv blandt Asken, nogle saadanne smaa Stykker. Som have henhørt til Klæde-Dragten og Legemets Prydelse, saasom Armbaand, Finger-Ringe, Kiortel-Hefter Spænder, Knapper og deslige. Om fleere hidhenhørende Ting kunde Wormii, Rhodii, Arnkiels, Sperlings og andre Nordiske Antiqvariorum Skrifter eftersees. Imidlertid forestilles, i hosføyede Aftegninger, nogle Ting til Prøve, samtligent aftegnede efter de Original-Stykker, som findes dels i min egen liden Samling, dels i den som tilhører vores berømmelige Doct. Jo. Christ. Fabricius, til hvilken sidste jeg, for den særdeles Rarhed, haver føyet alene en fremmet Copie, nemlig forbemeldte Offer-Kniv med Thors Navn ex Museo Schachtiano. (*)

(*) Den Ruhniske Paaskrift læser Schachtius saaledes: Fyr Thorur Blotadet er, forThors Offrung.

Det Syvende Capitel

Om de Danskes Overgang fra det barbariske

Hedenskab til Christendommen, og deres

Sæders deraf følgende Omskiftelse.

De hedenske Tiders Barbaric er unegtelig. Af det som hidindtil er anført om de gamle Danskes Krigs-Tog, Religion, Regiment, Leve-Maade, Ceremonier og andet deslige, sluttet da nogenledes, hvad man haver at svare paa det Spørgsmaal: Om de bør anses for en barbarisk Nation, eller ikke? Ligner man dem mod andre tidligere polerte Nationer, saasom Romere og Græker, hvilke dog ogsaa af Begyndelsen vare grove, ja barbariske nok, da kand det ikke negtes. Men i Ligning mod deres Naboer, indtil Christendommens og adskillige Borgerlige Konstners Udbredelse, fortiene de ikke det Navn, frem for andre; undtagen saa vidt, at de i nogle Seculis, vare særdeles berygtede for Søe-Røverie. (*)

(*) Det franske Ord Flibustier er uden Tvivl intet andet end en Forvendelse af det danske Ord Fribytter.

Saasom blinde Hedninger fandtes de vist nok meget haardhiertede, og deres Religion, efter Othins Grundsetninger, opmuntrede baade dem og andre nordiske Folk, hertil, da den forestillede Valhalla eller Othins Paradiis, saasom tillukt for alle dem der ikke døde en voldsom Død, hvilken tillige med Ære og et rigt Bytte, var alt det, de tragtete efter. Af den Anledning øvede de vist nok megen Vold og Tyrannie, hvor de spillede Mester, og Luitprandus beskriver dem som et uregerligt Folk, der foer frem med Mord og Brand, samt allehaande Voldsomheder. (* Latin 114) Ikke anderledes forestilles Deres Adfærd af Engelske Skribentere, særdeles af Henr, Huntingdunense, som siger: de skaanede end ikke diende Børn, men kastede dem i Væyret, for at lade dem nedfalde paa deres oprakte Spyd. (** Latin 114) En Adfærd, som unægteligen vidner om meere end almindelig Hiertens Haarhed, paa hvilken ogsaa tilforn er anført adskillige Exempler.

Heldst hos de Danske som drage ud paa Fribyttarie. Imidlertid maa dette ogsaa mærkes, at de, som saaledes droge ud, særdeles i det ottende og niende Seculo, vare for den største Deel, intet andet end Nationens Afskum og Udsnd, en Samling af desperate Lediggængere, som toge Tieneste under Kong Regner Lodborgs Sønner og andre Søe-Konger, for at finde andensteds, enten Død eller Brød. Snorro Sturlesens Chrønike siger, at paa den Tid vare i Dannemark og Norge mange Søe-Konger, som havde meget Folk og dog intet Land, forstaae Kongernes yngre Sønner, som hiemme ikke kunde arve, droge ud med alle de overgivne Folk, som ville følge dem, og levede noget nær paa vilde Folkes Maade, saa de ideligen holdte Søen (*), Oog naar det lykkedes dem at komme til Lands, holdte ynkelig Huus. Dudo Aqvitanicus og fleere Franske Skribentere mælde ofte herom og sige, at disse Danske Avanturiers, som deres Fæderneland udspyede, havde intet Haab uden i deres Vaaben, og ingen Rigdom, uden i deres Skibe, vare altsaa farlige Folk. Osbernus kalder dem ikke urettelig det slemmeste Slags Røvere, fordi deres Fattigdom gjorde dem dumdristige, deres ustadige Leve-Maade uspoerlige, og deres Desperation uovervindelige (**).

(*) Den var en ret Søe-Konge, som aldrig sov i Røgstue eller under Tag, og aldrig drak ved Skorsteen.

(**) Pesimum genus Prædonum, propterea quod illos egestas audaces, error investigabiles, & desperatio faveret invincibiles. Osbernus in vita El-phegi,

Andre vare paa den Tid ikke bedre. Derimod, naar vi betragte det same Folke-Slag, under en anden Syns-Punct, nemlig, hiemme I deres eget Land, og I Ligning mod andre endnu hedenske Folk paa same Tid: da fandtes Nationen selv I sin sædvanligen Adfærd og Leve-Maade, ligesaa sindig, billig og ordentlig, som Hedenskabet og den Verdens Alder førde det med sig, hvilket noksom sluttes af det, jeg tilforne haver anført til Prøve paa deres Love og Leve-Maade. Følgeligen tilføyes vore Forfædre nogen Uret af den gode Umennisker, eller uden borgerlige Sæder, lige vilde Dyr og alene betænke paa, at overfalde Naboe-Folkene med Mord og Ran. (* Latin 116) Saavel hos Meibomii egne Landsmænd, de Tydske, som hos os i Hedenskabets Tid, var Røverie et ærligt, ja et priseligt Handværk, naar det ikkuns øvedes mod Fremmede, efter Taciti og Cæsar's Berretning (* Latin 16) Ja at de siden saa slebne Græker, af Begyndelsen røvede og plyndrede deres Naboe-Folk, baade til Lands og Vands, siger den lærde Monfr. Pelloutier, i sin Historire des Celtes T. I. cap. I. beraabende sig paa Thucid. Ord, Lib. I. c. 5. hvor det hedder: ”Nogle overfaldt de Byer, som ikke vare omgivne med Nuure; Andre, som boede langs ved Kysterne, nemlig de Carier og Cretenser udrustede Skibe for at skumme Havet.”

Særdeles de vendiske Søe-Stæder. Naar altsaa andre Nationers Adfærd i de ældre Tider, lignes mod de Danskes, da meener jeg, at det Vanrygte om Barbarie, grundet paa deres voldsomme Overfald og Indtrængelse i mange Europæiske Lande, kand ikke lægges dem til Last, meere end Andre. At de saavelsom deres Naboe, Venderne ved Øster-Søen, fortsatte deres Fribytterie, længere end andre Europæer, det kom deraf, at de sildigere bleve oplyste og omvendte ved Fredens Evangelium. Gid dette hos dem og andre, altid maatte have sin Virkning, til at afværge de Krigs-Tog, som vel passere for mindre barbariske, saa vidt de føres med nogen meere Orden og Disciplin, men dog for den største Deel, ere i Grunden (117) ligesaa stridige mod Naturens, at jeg ikke skal tale om Christendoms Ret. Sandt nok er det, at de Danske, end ogsaa i Christendommens Begyndelse, da Fribytterie eller Vikings-Tog, strengeligen var forbudet, mod andre Nationer, bleve ved i et par Seculis, at øve det mod de Vendiske Søe-Stræder, som endnu vare hedenske: men det skeede som Nødværge og repressalier, da Jomsborgerne fra Julin og andre deres Lige, ideligen røvede og plyndrede de Danske. Disse havde tilforne været hines Lære-Mestere deri, og bleve omsider straffede ved en Virkning af deres Forfædres Synder, saa at man ogsaa deri kand finde Fodspor af den Guddommelige Giengieldelses-Ret (*Latin 117) **Hvilke fik Lærere fra Dannemark.** Omsider gjorde Kong Waldemar I. ved sin tappe General Erke-Bisp Absalon, Ende paa all den Uorden, da han, efter Pavelig Commission, undertvang de hedenske Vender, og blant dem indførte den Christelige Religion, eller i det mindste dens offentlige Bekiendelse.

Disse Venders Omvendere og Prædikantere vare da af dansk Nation, hvilken selv, et par hundrede Aar tilforne, havde afsagt Othins og andre Afguders Dyrkelse. Men de Danskes Omverdere vare adskillige gode Mænd af Franzøsk, Engelsk og Frisisk, dels ogsaa af deres egen (118) **Ligesom dette fik dem anden steds fra.** Nation; nemlig de som i deres Ungdom dertil bleve udsøgte og henførte til det Kloster Turholt i Flanderen, hvor S. Anscharius, som egentlig holdes for vor Nordens Apostel, drog Omsorg for deres Oplærelse og Anførelse til Christi Kundskab, paa det de, som kyndige i Sproget, kunde siden være desto beqvemmere Missionarii blandt deres Lands-Mænd.

Ved denne vigtige Sag nemlig Nationens Underviisning og Omvendelse til Christendom, opholder jeg mig ikke paa dette Sted, efterdi det allermeste, som jeg af Alderdommen har kundet udspore

derom, allerede er anført i vor Danske Kirke-Historie, eller Annal. Ecc. Dan. Tom. I. cap. I. II. Men hvad jeg vil erindre, saasom væsentlig i en Efterretning om de gamle Danskes Sæder, er dette, at siden de mange Vanskeligheder vare overvundne, som i lang Tid og under mange Konge-Skifter, forhindrer den nye plantede Danske Kirkes fuldkomne Roelighed og Stadfæstelse (*)

(*) Dette kand ikke siges at være skeet, førend mod Enden af det tiende Seculo, under Kong Harald Blaatand, beveget, som det synes, til at antage Daab og Christendom, meere ved udvortes Tvang, end ved indvortes Overbevisning, helst da Poponis Mirakel med den gloende Jern-Handske, ikke negtes at være noget Tvivlsmaal underkastet, skjønt maaskee ikke slet saa meget, som endeel nyere Skribenter forestille sig. Hvad min uforgribelige Meeninger, har jeg sagt udførligere paa ovenbemeldte Sted.

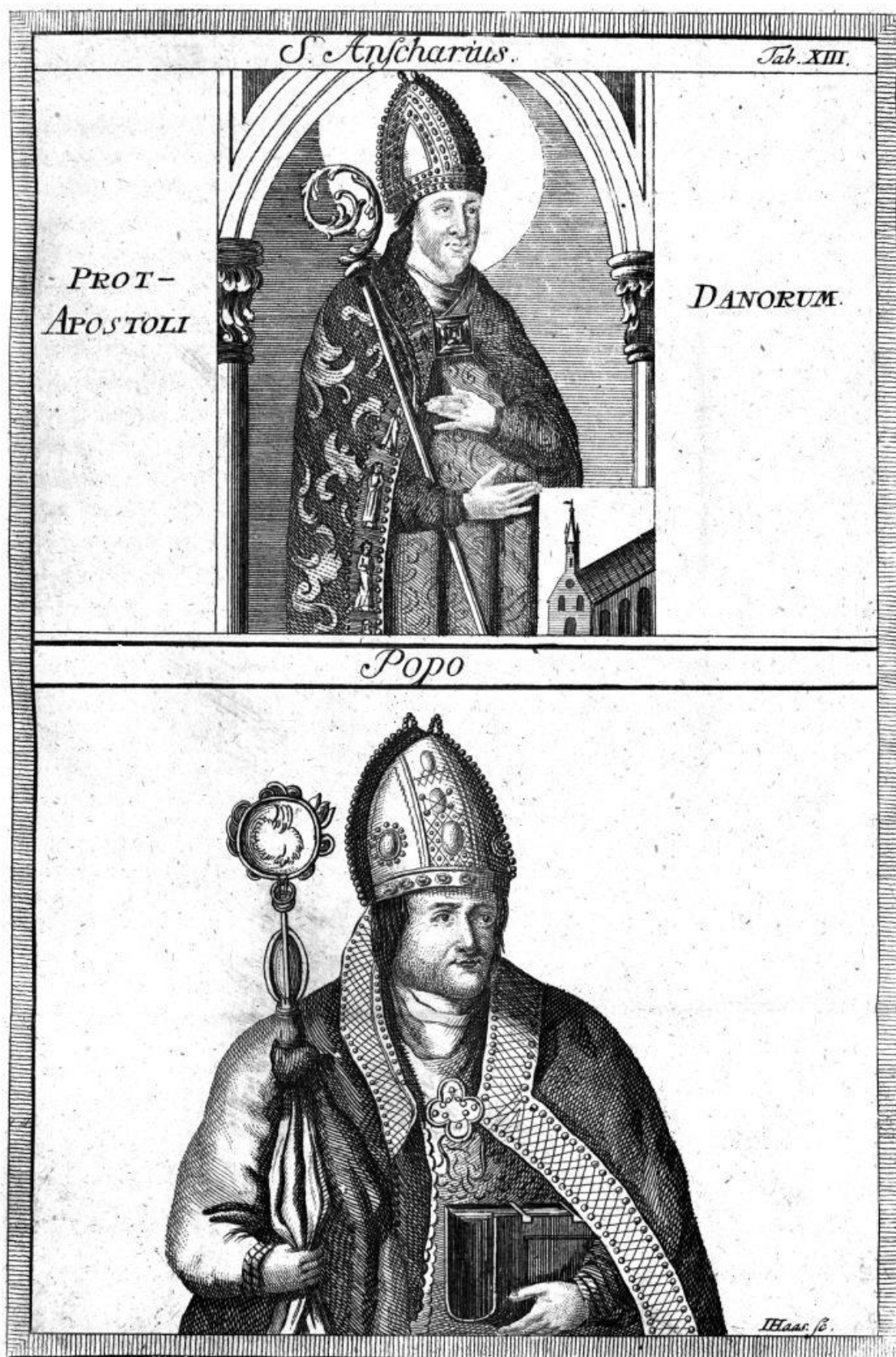
da fik Status publicus her til Lands en meget kiendelig Forandring, end ogsaa i Henseende til den borgelige Omgængelse. Vel var det ikke gandske reen og uforfalsket Christendom, som Anscharius, Rimburtus, Popo og flere Apostoliske Lærere, i det niende og tiende Seculo, prædikede for de Danske. Pavedømmets Surdey (119) havde længe før den Tid, blandet sig i den offentlige Lærdom, og kiendeligen svækket Sandheds Kraft, ved menneskelige Paafund. Men midt i alt dette, viiste sig Evangelium dog at være en Guds Kraft til Salligjørelse, og altsaa først til Helligjørelse, i vore Forfædres Hierter.

Evangelii Kraft til Sædernes Forbedring.

De Danske, som kort tilforn havde besøgt, ja haardeligen hiemsøgt Engelland og Frankerig, med allehaande Voldsomheder, indfandt sig nu sammesteds, særdeles paa det Parisiske Universitæt, i gandske anden Hensigt, nemlig, for at studere den Hellige Skrift, og adskillige andre Videnskaber. Nogle af dem indlagde sig baade Lærdoms og Gudeligheds Roes, saa at deres Folke-Færd uden Lands opvakte Forundring, da den syntes at have omskiftet Ulvenes Grumhed til Lammenes Sagtmodighed: og de, hvis Fædre havde forøget Martyrernes Tal, komme nu for at tilbede sammes døde Beene eller andre Levninger, efter den Romerske Kirkes Maade. (*Latin 119).

Og Sinds-Omstiftelse. Imidlertid tør man ikke undre paa, at Evangelii Prædiken ey strax hos den store Hob, afskaffede al Hedensk Grovhed og adskillige Laster, over hvilke Pave Gregorius VII, i et Brev til Kong Knud den Hellige, fører Klagemaal, blandt andet derover, at, naar de Danske bleve hiemsøgte med Ufrugtbarged eller nogen anden Plage, da pleyede de at give Skylden, enten paa de Geistlige eller paa deres Husturer, saa at de derover holdte haardeligen og ilde Huus med dem. At ogsaa de Danske den Gang beskyldtes for Vellyst, særdeles for Drikfældighed, sees af adskillige Spoer i Historien, saasom naar det hedder in Actis Sanctor M. May d. 26. Tom. VI. P. 424. Trende lærde Brødre fra Canterbury omskiftede deres geistlige Klædning til verdslig, og droge til de Danskes vellystige Land: In danorum teram voluptuosan transierunt.

Skjønt ikke strax hos alle. Hvad under, da den Himmel, som Forfædrene havde faaet Løfte paa af den Bedragere Othin, lignede Mahoniets Paradiis. Baade Drik og Samqvem med de smukke Valkyrier, skulle være Heltenes Deel efter Døden: følgelig maatte en Prædiken mod Kiøds-Lyst være dem meget fremmet og modbydelig.

Til at afskaffe efter Haanden noget af de hedenske Tiders Barbarie, saasom den daglige Drukkenskab, og deraf flydende Slagsmaal, samt anden Uorden, ja særdeles for at betage Almuen det krakelske Væsen, som deres krigeriske Humeur indgav dem, saa ofte de kom tilsammen i Drikke-Lag; (hvilke gemeenligen ikke gik af uden blodige Pander) da fandt Øvrigheden raadeligt, i de første Christendoms Tider, at rette sig nogenlunde efter de Danskes Smag paa lystige Samqvem, dog tillige derved, at forbedre deres Sæder og Vaaner. **God Hensigt ved Gilde-Laugs-Stiftelse.** Til den Ende stiftede man i alle folkerige Byer, deels ogsaa i Lands-Byerne, de saa kaldte convivias eller ordentlige og ugentlige Gilde-Lag. I de dertil bestemte Gilde-Huuse, af hvilke siden ere komne Haandverks-Folkenes Lags-Huuse, maatte Selskabs- Brødrene ved drikke og snakke, men saaledes (121) at de, under en vis fastsat Straf, vare forbundne formedelst deres særdeles Lov, kaldet Gilde-Skraa, til Anstændigheds, Fredeligheds og Ædrueligheds Pligter (*).

(*) At de danske skulle have været de Engelske Anførere og Lære-Mestere i at drikke, foregives af Wilkelmo Malmesburiense, de geslis Regum Anglor Lib. II. cap8 saaledes: Unde fama est, ut, fama ejus per ora omnium volitante, alienigenæ, Saxones Flandrits, ipsi etiam Dani, huc freqven ter annavig vent, Eadgaro familiares esse, qvorum adventus magnum provincialibus detrimentum peperit, qvod á Saxonibus animorum onconditam ferocitatem, á Flandritis corporum enervem mollitiem, á Danis porationem discerent. Det er: Af Sachserne lærde Engelsmanden Stivsindighed, af Flandrerne Blødagtighed, og af de Danske Drukkenskab. Siden beretter samme Autor, at Erke-Biskop Dunstan lod sette Sølv- eller Guld-Stifter i Drikke Karrene, paa det ingen skulle nødes til at drikke for dybt. Dog tilskriver Bromton dette sidste, ikke Erke-Bispen, men Kongen selv: Eadgarus tamen Dacorum petitioni nimis inconsulte savebat, nam vix suit in Anglia viculus, in qva Dacia cum Anglis nin habitarent. Demum hoc bono animo toleratum, fummæ calamitati pepit eventum. Nam Daci á natura potatoes fortissimo hoc unum prædicabile perpetum reliqverunt Anglis, ut jam Anglorum probitas toti præjudicet mindo, in calicibus epotandis Qvam ob rem Rex clavos in ciphis fecit insigi, ut per emenfos ciphorum terminus, biberent ad mensuram.

Herved haabede Øvrigheden at dæmpe, eller dog efter Haanden at formindske, den fra Hedenskabet overbleven National-Lyst til Fylderie, saavel som det stive, stolte og haarde Sindelag. At Øyemærket allevegne blev opnaaet, kand man ikke just slutte af saadanne Tildragelser i Gilderne, som viiste Uorden nok, ja i visse Henseender noget værre end det gamle Onde, nemlig Gilde-Brødrenes indbyrdes Forpligtelse (121) til at hevne hverandres Død, paa en saa kaldet Non-Gilda, hvilket var de Schlesvigske Borgeres Paaskud, da de sloge Kong Niels ihjel.

Ikke desto mindre, naar man seer af fra saadanne særdeles og tilfældige Hændelser, da synes det dog, at bemeldte Gilder og fleere i god Hensigt anvendte menneskelige Midler, have udrettet noget til de forrige alt for grove og stive Sæders Forbedring. Den gamle Grumhed og Grovhed i udvortes Omgængelse blev saa fremmet fra Nationens Humeur og Væsen, at den knap syntes at være sig selv liig.

Fra Tid til Tid, bleve de nordiske Folkes Sind og Sæder gandske anderledes, end de i Hedenskabet havde været, og man finder fra det ellefte Seculo af, i denne saavel som andre Henseender, en gandske nye Periodum. (*)

(*) Om de Danskes Sind og Sæder paa nærværende Tid, siger Baron L. Holberg i Danmarks Stats-Beskrivelse c. I. p. 17. saaledes ”Den Danske Nation er føyelig og god at komme til rette med, og besynderlig lydig mod Øvrigheden; thi der er fast intet Land, hvor Oprør haver mindre Sted, end i

Dannemark, ey heller, hvor Tyverie, Rov og Mord gaaer mindre i Svang, og hvor Veyfarende kunde reyse med større Sikkerhed, hvilket er at tilskrive, saavel Regieringen, som Indbyggernes gode Naturel” Molesworth tilstaaer det samme om de Danskes spagfærdige og sagtmodige Væsen, men regner dem det snarere til Last end til Dyd; og den Roes, som kand søges i contrario, overlades gjerne ham og hans Lige.

Christendommens spotske Fiender maa sige hvad de ville, saa bliver det dog en øyensynlig Sandhed, at dens Virkning i Henseende til det borgelige Levnet, haver giort et uendeligt Gavn, hvilket bedst kand kiendes, naar man betænker de Sæder, som Folk i Almindelighed, særdeles de nordiske Nationer, forud vare bekiendte af, og nu (123) ikke kunde tilskrives dem, frem for andre.

Evangelii kiendelige Gavn i Verden. Vil man sige, at alene Tidens Længde haver indført meere Mildhed og Menneskelighed, da tages mærkelig feyl. Det som er tvertimod, sees ikke alene paa de vilde Amerikaner, hvis vedvarende Grumhed og umenneskelige Haarhed maatte synes en Digt, dersom ikke alle Reyse-Beskrivelser eenstemmig stadfæstede, at Løvers og Tigers Grumhed ikke veyer op mod deres, men ogsaa kiendes det paa de Østerlandske Nationer, være sig enten Muhamedaner eller Afguds-Dyrkelse. Disse ere ikke, saasom mange indbolde sig, lutter barbariske og halv eller heel vilde Folk. Rey, Kiøbmandskab, Krig og den anden Omgang haver længe siden giort dem slebne, snilde og sindige nok i mange andre Henseender: men da de ikke kiende Christum og Guds Naade i ham, saa er deres ubrudte Hiertes Haarhed hos heele Nationer, endnu dem selvsamme, som for 2000 Aar siden, hvilket Historien noksom bevidner. Derimod, hvor Evangelium er kommet hen, og haver fundet bestandig Indgang hos noget Folkefærd, der finder man, at, om end ikke Christi Sind, saa dog Menniskeligheden, hos de fleste er langt kiendeligere. Et fortrin som ikke kand nægtes Europæerne, i Ligning mod de øvrige. Blandt alle østerlandske, vare Israels Konger bekiendte for særdeles Barmhiertige Konger, fordi de frem for andre, have Guds Ord, og det var største Utaknemmelighed at negte samme Ords, ja endnu et klarere Evangelii Ords Virkning, til Sinds Omskiftelse hos vore Forfædre og andre Europæer. Christi Morale: Salige ere de reene af Hiertet, de Sagtmodige, de Fredfærdige, de Miskundelige, var meget stridig mod de Maximer, som Othin indtrykte i vore Forfædres (124) Sind: og hvad under, at det varede længe, førend de sidste ville vige for de første (*).

(*) Denne Sandhed fortiener saa meget Eftertanke i vore Tider, da nogle formeente Philosophi søge at indføre et nyt Hedenskab eller Evangelii Foragt, og dette er egentlig det Hedenskab, som kand kaldes fordømmeligt. En Mand, hvis Religion ellers tages i Tvivl, vidner om Evangelii herlige Virkninger, blandt alle Christelige Secter, med saadanne Ord, som her fortiene at finde sted. (Latin) ----- 124)

Videnskabernes Opkomst gjorde ogsaa noget til Forbedring. Næst Guds ord, gjorde det vel ogsaa noget, skjønt ikke saa meget til Sædernes Forbedring, at Sindet blev dyrket og slebet ved adskillige Videnskaber, efter den gamle Regel:

- - didicisse sideliter artes

Emollit mores, nec sinit esse feros.

Vel var status rei litterariæ, I hine mørke Tider, meget slet bestilt, endogsaa I de tidligere oplyste og polerte Lande. Den Skolastiske Mistmast af Theologie og Philosophie, samt den canoniske Ret og noget (125) halv fordervet Latin, var det som Lærde Folk paa den Tid lagde sig efter, men saadant

som det var fandt det sine Liebhaber blandt de nyeligen fra Hedenskabet omvendte Danske, hvis Sind fik derved i det mindste nogen meere Diversion fra forrige Tiders Brutalitæt. Kaniker, unge Adelsmænd og hvo som tragtede efter noget vigtigt Embede i Kirken og Staten, lagde sig efter de saa kaldte boglige Konster, og da det varede endnu længe, at man her til Lands ikke havde noget Universitæt eller Høyskole, saa gik de Tiders studerende Ungdom sedvanligen til Cøln eller Paris, hvor de ey sielden lagde Ære ind, og af Helmoldo roses for deres Skarpsindihe Argumenter, saa vel, som flydende og veltalende Tunger. (*Latin 125) De som havde studeret til Paris, holdtes noget fornemmere end alle andre, og kaldtes til Distinction, Paris Clercur. Én af dem, navnlig Petrus de Dacia bragte det saa vidt, at han end ogsaa blev Rector Universitatis Parisiensis. See lidet meere in Annal. Ecel. Dan. Tom. I. p. 522. It Grammii Orat. De Statu Rei. Liter, in Dania. Dän Biblioth, Tom VII.
